

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ

Кафедра журналістики

Кваліфікаційна робота магістра

на тему «Дотримання правових і етичних норм у журналістських матеріалах
на українському телебаченні»

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0618-ж-з
спеціальності 061 «Журналістика»
(освітня програма «Журналістика»)

Сапа Д. М.

Керівник: доц., к. філол. н.

Усманова О. В.

Рецензент: ст. викл., к. соц. ком.

Баранецька А. Д.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет журналістики
Кафедра журналістики
Освітній ступінь «магістр»
Спеціальність 061 – «Журналістика»
Освітня програма «Журналістика»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри Любченко Ю. В.
«_____» _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

САПІ ДІАНИ МАКСИМІВНИ

1. Тема роботи – «Дотримання правових і етичних норм у журналістських матеріалах на українському телебаченні» («Compliance to Legal and Ethical Standards in Journalistic Materials on Ukrainian Television»).

Керівник роботи – Усманова Олена Вікторівна, к. філол. н., доцент, затвержені наказом ЗНУ № 714-с від «15» травня 2019 року.

2. Строк подання студентом роботи (проєкту) – 02.12.2019 р.

3. Вихідні дані до праці присвячені розгляду питанню етичних і правових норм журналістики, типології мови ненависті у медіа, стандартів роботи із соціально вразливими групами населення. Це передусім роботи таких вітчизняних і зарубіжних учених: А. Вебера, О. Верховського, А. Євстаф'євої, Т. Ісакової, Т. Семигіної, Н. Янець та ін.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): дослідити особливості етичної і правової культури в журналістській діяльності; дати визначення поняттю «мова ворожнечі» в контексті журналістики; скомпілювати принципи роботи журналістів при

написанні матеріалів на тему домашнього насильства, булінгу, людей з інвалідністю та безхатченків; проаналізувати вечірні випуски новин ТОВ «ТРК “Студія 1+1”» та ПАТ «НСТУ» на предмет дотримання етичних і правових норм журналістики та наявності мови ворожнечі з тем домашнього насильства, булінгу, людей з інвалідністю і безхатченків.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Усманова О. В., доцент	24.06.2019	24.06.2019
1 розділ	Усманова О. В., доцент	25.09.2019	25.09.2019
2 розділ	Усманова О. В., доцент	20.10.2019	20.10.2019
Висновки	Усманова О. В., доцент	20.11.2019	20.11.2019

6. Дата видачі завдання – 24.06.2019 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Скласти графік виконання роботи, визначити мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження.	20.05.2019	виконано
2	Написати попередній варіант вступу і змісту.	29.06.2019	виконано
3	Підібрати наукову літературу, визначити емпіричні джерела.	10.09.2019	виконано
4	Опрацювати літературу, написати теоретичну частину.	25.09.2019	виконано
5	Провести наукове дослідження і проаналізувати власний творчий доробок.	10.10.2019	виконано
6	Написати практичну частину	20.10.2019	виконано
7	Пройти попередній захист на кафедрі.	30.10.2019	виконано
8	Виправити недоліки, сформулювати висновки, оформити додатки.	20.11.2019	виконано
9	Здати роботу на нормоконтроль, пройти рецензування.	28.11.2019	виконано

Студент

(підпис)

Сапа Д. М.

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту)

(підпис)

Усманова О. В.

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

(підпис)

Чабаненко М. В.

(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Тема кваліфікаційної роботи магістра: «Дотримання правових і етичних норм у журналістських матеріалах на українському телебаченні». Сторінок основного тексту – 78, використаних джерел – 76.

Мета роботи полягає у простеженні дотримання правових і етичних норм у журналістських матеріалах на українському телебаченні.

Поставлена мета передбачає виконання таких *завдань*:

- 1) дослідити особливості етичної і правової культури в журналістській діяльності;
- 2) дати визначення поняттю «мова ворожнечі» в контексті журналістики;
- 3) скомпіювати принципи роботи журналістів при написанні матеріалів на тему домашнього насильства, булінгу, людей з інвалідністю та безхатченків;
- 4) проаналізувати вечірні випуски новин ТОВ «ТРК “Студія 1+1”» та ПАТ «НСТУ» на предмет дотримання етичних і правових норм журналістики та наявності мови ворожнечі з тем домашнього насильства, булінгу, людей з інвалідністю і безхатченків.

Об’єкт дослідження: вечірні випуски новин ТОВ «ТРК “Студія 1+1”» («ТСН») та ПАТ «НСТУ» («Новини») в період з 1 по 31 жовтня 2019 року.

Предмет дослідження: особливості подачі журналістських матеріалів на українському телебаченні під час висвітлення соціальної проблематики, прийоми використання мови ворожнечі журналістами.

У процесі дослідження застосовувалися такі *методи*: моніторингу для знаходження релевантної інформації сюжетів за визначеними ключовими словами, аналізу й синтезу під час вироблення наукової концепції, порівняльно-історичний, типологічний та компаративістський під час аналізу практичного матеріалу що розглядається.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних журналістикознавців, зокрема А. Бойко, А. Вебер, Д. Дуцик, Н. Іллюк, Т. Ісакової, Я. Мізай, Т. Семигіної та ін.

Наукова новизна одержаних результатів:

Вперше:

- здійснено моніторинг роботи журналістів ТОВ «ТРК “Студія 1+1» та ПАТ «НСТУ» у вечірніх випусках новин на предмет дотримання етичних і правових норм.

Удосконалено:

- визначення терміну «мова ворожнечі» в контексті журналістики;
- критерії роботи журналістів з темою домашнього насильства, людей з інвалідністю, безхатченків та булінгу.

Набули подальшого розвитку:

- аналіз телепрограм «ТСН» і «Новини» на предмет виявлення мови ворожнечі.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали кваліфікаційної роботи магістра можуть бути використані при написанні рефератів, курсових, дипломних робіт студентами факультету журналістики, при підготовці до практичних занять із дисципліни «Телевиробництво» і у практичній діяльності журналістів.

Ключові слова: мова ворожнечі, стандарти, етика, право, стереотипи, стигма, телебачення.

ЗМІСТ

Завдання.....	2
Реферат.....	4
Вступ.....	7
Розділ 1. Професійний портрет сучасного тележурналіста.....	10
1.1 Правова та етична культура журналіста	10
1.2 Робота журналістів із вразливими групами населення	22
1.3 Мова ворожнечі в медіа.....	33
Розділ 2. Аналіз етичної і правової культури на українському телепросторі	46
2.1 Дотримання правових і етичних норм у вечірніх випусках новин ТРК «Студія 1+1» та ПАТ «НСТУ». Наявність мови ворожнечі	46
2.2 Моніторинг публікацій у ЗМІ на предмет порушення журналістських стандартів	54
Висновки.....	78
Список використаної літератури.....	85
Summary.....	93

ВСТУП

Право і етика ЗМІ – це особливий предмет вивчення в системі журналістської освіти. Вони мають чимало точок дотику. Перш за все, у них одні й ті ж (або подібні) об'єкти впливу – відносини, які складаються між учасниками масово-інформаційного виробництва. При цьому і право, і етика носять нормативний характер, що регулює діяльність журналістів. Однак джерело правових норм – державні інститути, в першу чергу органи законодавчої влади. Етичні ж стандарти формулюються професійними співтовариствами. Відповідно, правові регулятори привносяться ззовні – владним рішенням, тоді як етичні, як правило, є результатом домовленостей всередині корпорації.

Питання журналістської етики в Україні посідає не останнє місце, адже зараз, як ніколи, нам потрібні справедливі і незаангажовані засоби масової інформації. Адже, певним чином саме від них залежить думка громадськості.

Стан сучасної журналістики здебільшого визначається позицією журналіста, його професійною компетентністю, особливим журналістським світоглядом, розумінням своєї суспільної ролі й соціокультурної місії, ставленням до професії.

Актуальність порушеного питання в кваліфікаційній роботі магістра підкреслюється реаліями існування журналістики в ринкових умовах телебачення і посиленою соціальною необхідністю у творчих журналістах, здатних до постійного саморозвитку та здорової творчої конкуренції; виявлення професійних вмінь журналістів працювати із соціально вразливими групами населення.

Мета роботи полягає у простеженні дотримання правових і етичних норм у журналістських матеріалах на українському телебаченні.

Поставлена мета передбачає виконання таких *завдань*:

- дослідити особливості етичної і правової культури в журналістській діяльності;

- дати визначення поняттю «мова ворожнечі» в контексті журналістики;
- скомпілювати принципи роботи журналістів при написанні матеріалів на тему домашнього насильства, булінгу, людей з інвалідністю та безхатченків;
- проаналізувати вечірні випуски новин ТОВ «ТРК “Студія 1+1”» та ПАТ «НСТУ» на предмет дотримання етичних і правових норм журналістики та наявності мови ворожнечі з тем домашнього насильства, булінгу, людей з інвалідністю і безхатченків.

Об’єкт дослідження: вечірні випуски новин ТОВ «ТРК “Студія 1+1”» («ТСН») та ПАТ «НСТУ» («Новини») в період з 1 по 31 жовтня 2019 року.

Предмет дослідження: особливості подачі журналістських матеріалів на українському телебаченні під час висвітлення соціальної проблематики, прийоми використання мови ворожнечі журналістами.

У процесі дослідження застосовувалися такі *методи*: моніторингу для аналізу новин, аналізу й синтезу під час вироблення наукової концепції, порівняльно-історичний, типологічний та компаративістський під час аналізу практичного матеріалу що розглядається.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних журналістикознавців, зокрема: А. Вебер, О. Верховський, А. Євстаф'єва, Т. Ісакової, Т. Семигіної, Н. Янець та ін.

Наукова новизна одержаних результатів:

Вперше:

- здійснено моніторинг роботи журналістів ТОВ «ТРК “Студія 1+1» та ПАТ «НСТУ» у вечірніх випусках новин на предмет дотримання етичних і правових норм.

Удосконалено:

- визначення терміну «мова ворожнечі» в контексті журналістики;
- критерії роботи журналістів з темою домашнього насильства, людей з інвалідністю, безхатченків та булінгу.

Набули подальшого розвитку:

- аналіз телепрограм «ТСН» і «Новини» на предмет виявлення мови ворожнечі.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали кваліфікаційної роботи магістра можуть бути використані при написанні рефератів, курсових, дипломних робіт студентами факультету журналістики, при підготовці до практичних занять із дисципліни «Телевиробництво» і у практичній діяльності журналістів.

Теоретичне значення дослідження. Матеріали дослідження можуть бути використані для подальших наукових робіт на тему дотримання правових і етичних норм журналістики та вживання мови ворожнечі у ЗМІ. Також можливість використати результати для продовження аналізу щодо визначення динаміки зміни рівня мови ворожнечі на загальнонаціональних телеканалах України.

Апробація

Сапа Д. М. Етична і правова культура журналістської діяльності. *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених.* 2016. Том II. С. 93-94.

Структура. Кваліфікаційної робота магістра складається зі вступу, двох розділів, 5 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 76 найменувань. Обсяг основного тексту – 78 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОГО ТЕЛЕЖУРНАЛІСТА

Суспільство сьогодні потребує підготовки висококваліфікованих фахівців у кожній галузі, в тому числі й у журналістиці – фахівців творчих, ініціативних, здатних до особистісного саморозвитку і професійного самовдосконалення. В умовах інформаційного простору дедалі актуальнішою стає проблема конкурентоспроможності й високого рівня професіоналізму журналістів, формування основ якого має розпочинатися ще з початку журналістської освіти студентів у вищих навчальних закладах.

1.1 Правова та етична культура журналіста

Результативність журналістики залежить від дотримання правових та етичних норм. Основою функціонування засобів масової інформації в правовій державі є свобода масової інформації. Але будь-яка свобода ніколи не буває безмежною, вона повинна сполучатися з відповідальністю – правовою та етичною. Чим більше свободи дій, а значить і можливостей впливати на суспільне життя надано журналістиці, тим вище міра її відповідальності за характер і наслідки використання цієї свободи.

Правова культура журналістів показує їх знання законодавства, розуміння у необхідності його дотримання, уміння використовувати правові засоби у межах компетенцій, встановлених законами та іншими правовими актами. Зумовлено це тим, що на працівників медіа покладаються завдання здійснення діалогу та співпраці громадян і держави. Вони є інструментом вирішення питань суспільного значення і найважливішим ресурсом підтримки громадських ініціатив, які здатні об'єднати, консолідувати суспільство, стимулювати громадянську і правову активність населення.

Поняття «журналіст» визначене Законом України «Про державну підтримку ЗМІ та соціальний захист журналістів», – це творчий працівник, який професійно збирає, отримує, створює і займається підготовкою інформації для медіа, виконує редакційно-посадові службові обов'язки в ЗМК (у штаті або на позаштатних посадах) – відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються у класифікаторі професій України [54]. Цим же законом у ст. 12 визначено специфічні риси та умови журналістської діяльності, які впливають із сукупності прав та обов'язків журналіста, завдань та призначення ЗМІ:

- творчий характер, інтенсивність інтелектуальної праці, її нерегульована тривалість за умов жорсткої регламентації редакційного та технологічного циклу підготовки та випуску видань і програм;
- суспільно впливове за наслідками значення роботи, висока соціальна відповідальність за свою працю та її результати;
- постійно значне морально-психологічне навантаження і напруженість, виконання службових обов'язків і реалізація творчих планів у стресових ситуаціях;
- систематичне перебування у відрядженнях та роз'їздах, включаючи відрядження до місць надзвичайних подій, професійна творча діяльність в екстремальних умовах, виконання спеціальних завдань із ризиком для здоров'я та життя;
- необхідність здійснювати власний творчий пошук нової потрібної інформації та її джерел, наявність об'єктивних і суб'єктивних труднощів та перешкод у добуванні інформації;
- прояви морально-психологічного тиску, погрози та безпосередні загрозові дії проти журналіста у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків [54].

Таким чином, правові гарантії свободи слова і свободи творчості та заборона цензури для журналістів як професійної групи набувають особливого характеру. Зокрема законодавством передбачаються такі права:

- журналісту друкованого ЗМК відмовитися від публікації матеріалу за власним підписом, якщо його зміст після редакційної правки суперечить особистим переконанням автора;
- творчому працівникові телерадіоорганізації перед трансляцією ознайомитися з остаточно готовою до випуску передачею, яку підготовлено з використанням зібраних ним матеріалів;
- зняти з себе відповідальність за матеріали, зміст яких, на його (чи її) думку, було змінено в процесі редакційної підготовки.

Головний об'єкт впливу при правовому навчанні та вихованні журналіста – правова свідомість. «Правосвідомість – це форма суспільної свідомості, сукупність ідей та емоцій, в яких виражається відношення людей до правових явищ – законів, прав, обов'язків, правосуддя». Тобто це суб'єктивне сприйняття правових явищ людьми [60].

Змістом правового виховання журналіста є його прилучення до знань про державу і право, законності, права і свободи особистості, вироблення стійкої орієнтації на законослухняну поведінку.

Правові основи діяльності журналістів визначені Конституцією України, законами України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів та іншими нормативно-правовими актами» тощо.

Необхідність виховання правової культури не означає, що кожен журналіст повинен здобути юридичну освіту. Хоч ті випадки, коли він має ту чи іншу спеціальну освіту, завжди на користь справі. Слід пам'ятати, що, відстоюючи інтереси своєї аудиторії, журналіст так чи інакше зачіпає інтереси приватних осіб чи організацій. Тому він має виконувати професійні обов'язки, не порушуючи

чинного законодавства. Журналіст повинен уміти не зашкодити комусь через свій непрофесіоналізм. Також знати свої права, щоб відстоювати власну позицію у конфліктній ситуації.

Свобода слова є несумісною з цензурою. Тому ст. 15 Конституції України цензуру заборонено [36], а ст. 2 Закону України «Про друковані ЗМІ (пресу)» містить заборону створювати та фінансувати державні органи/установи/організації або посади для цензури масової інформації; вимагати попереднього погодження журналістських матеріалів [55]. Ще одна з підстав свободи слова і вільного вираження поглядів міститься у ст. 54 Конституції України, яка Гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [36].

Наступне фундаментальне право на інформацію. Про нього йдеться у ст. 5 Закону України «Про інформацію» [56] за якою всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного отримання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. Згідно з Конституцією України, кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб [36].

Окремо визнано і зафіксовано право громадян на оперативне отримання інформації про діяльність державних органів та організацій, об'єднань громадян та їхніх посадових осіб через ЗМК (ст. 34 Закону про пресу). Право на інформацію гарантується:

- обов'язком органів державної влади, а також органів місцевого і регіонального самоврядування інформувати про свою діяльність та прийняття рішень;

- створенням у державних органах спеціальних служб та систем, що забезпечували б у встановленому порядку доступ до інформації;
- вільним доступом суб'єктів інформаційних відносин до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, за винятком встановлених законом обмежень;
- створенням механізму здійснення права на інформацію;
- здійсненням державного контролю за дотриманням законодавства про інформацію;
- встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію [55].

Так, статтею 34 Конституції України кожному громадянину України незалежно від його професії гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб (договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом» [36].

Умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику тягне за собою відповідальність згідно з законами України і карається штрафом, або позбавленням права обіймати певні посади на строк до трьох років.

Статтею 17 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» [54] встановлена відповідальність за посягання на життя і здоров'я журналіста, інші дії проти нього та відповідальність журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду.

Разом з тим, відповідальність за скоєння злочину проти журналіста у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків або перешкоджання його службовій діяльності прирівнюється до відповідальності за скоєння таких же дій проти працівника правоохоронного органу.

Службова діяльність журналіста не може бути підставою для його арешту, затримання, а також вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених ним матеріалів та технічних засобів, якими він користується у своїй роботі.

У разі відшкодування, відповідно до Цивільного кодексу України, журналістом і засобом масової інформації заподіяної ними моральної (немайнової) шкоди на них покладається солідарна відповідальність з урахуванням ступеня вини кожного.

Журналіст або засіб масової інформації звільняються від відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, якщо суд встановить, що журналіст діяв добросовісно та здійснював її перевірку.

У сферу професійної діяльності журналіста Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [55] включає збір, створення, редагування, підготовку інформації до друку та видання друкованих засобів масової інформації з метою її поширення серед читачів. Належність журналіста до відповідного засобу масової інформації підтверджується редакційним посвідченням чи іншим документом, виданим йому редакцією цього друкованого засобу масової інформації. Права та обов'язки журналіста встановлені статтею 26 зазначеного Закону. Журналіст повинен добре усвідомлювати, що він несе відповідальність у рамках чинного законодавства за перевищення своїх прав і невиконання обов'язків.

Законом України «Про інформацію» [56] закріплено гарантії діяльності засобів масової інформації та журналістів, оскільки професія зобов'язує журналістам першими опинитися в гушці подій, осягати глибинний зміст явищ, причини і наслідки, а також витлумачити їх для громадськості. Тому під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом.

Має право безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, і бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством.

Також журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язали до цього рішенням суду на підставі закону.

При цьому Законом встановлено, що після пред'явлення документа, що засвідчує його професійну приналежність, працівник засобу масової інформації має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій, крім випадків, передбачених законом.

Недоторканність приватного життя є одним із найважливіших принципів мас-медійної діяльності. Конституція України [36] гарантує таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), а також недоторканність особистого і сімейного життя людини (ст. 32). Суть цих гарантій полягає в тому, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, окрім випадків, обумовлених Конституцією. Слід пам'ятати: винятки можуть встановлюватися лише судом з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Що стосується етичних засад журналістики, то міжнародні стандарти професіоналізму застерігають від невиправданого втручання в приватність та необґрунтованих звинувачень особи у скоєні кримінально караних дій. Тож, подаючи інформацію, яка може бути віднесена до конфіденційної, журналісти мусять враховувати вимоги та переваги законодавства й усвідомлювати наслідки своїх дій.

Як свідчить практика Європейського Суду із застосування ним Європейської конвенції «Про захист прав людини та основних свобод» (ст. 8),

право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і таємниці кореспонденції не є абсолютним і також має винятки, коли йдеться про:

- інтереси національної та громадської безпеки;
- економічний добробут країни;
- запобігання заворушенням чи злочинам;
- захист здоров'я чи моралі;
- захист прав і свобод інших осіб [35].

Українська медіагромадськість постійно обговорює проблеми юридичного забезпечення діяльності галузі. Зокрема за висновками фахівців, брак правової освіти журналістів і менеджерів ЗМК продовжує перешкоджати розвитку українських медій.

Проаналізувавши чинне законодавство України, можна зробити висновок, що сьогодні значна увага приділена професійній діяльності журналістів. Держава намагається реалізувати їх права і свободи шляхом покладання обов'язків на установи та організації, їх посадових осіб надавати об'єктивну інформацію про свою діяльність. Визначено порядок акредитації журналістів при установах та організаціях. Докладається багато зусиль для вирішення питань, щодо встановлення відповідальності за порушення прав і свобод журналістів, перешкоджання їх професійній діяльності, переслідування журналіста у зв'язку з його професійною діяльністю, здійснення цензури тощо.

На сьогодні журналісти, під час здійснення своєї професійної діяльності, мають можливість користуватися загальновизнаною свободою думки і слова, свободою вираження, в той же час, підкреслюється неприпустимість зловживання правами та свободами журналіста.

Журналістська етика – це самостійна професійна, прикладна наука, що вивчає особливості, закономірності, етичні цінності, норми та правила їх застосування у фаховій діяльності, вона є світоглядною основою журналістської творчості [23].

На базі уявлень про професійний обов'язок і високоморальних формах його виконання складається система поглядів на поведінку журналіста, який має гідність професії і честь професіонала. У професійній етиці складаються принципи, норми і правила гідної поведінки і заборони, які кваліфікуються як негідна поведінка, фіксуються у «неписаних», або в розроблених журналістськими організаціями «писаних» (зафіксованих) кодексах честі. Дотримання етичних норм контролюється як «зсередини», так і «ззовні». «Зсередини» – це совість журналіста яка в залежності від характеру поведінки або змушує його переживати сором, приниження, самоосуд, або викликає гордість, задоволення. «Ззовні» діють журналістські організації і їх тимчасові або постійні «суди честі».

Існує громадський контроль за дотриманням журналістами етичних принципів. Вони прийняті на консультативній зустрічі міжнародних і регіональних організацій професійних журналістів в Парижі 20 листопада 1983 року. До них входить:

1. Право людей на отримання правдивої інформації.

Народи і люди мають право отримувати об'єктивне зображення дійсності шляхом точної і вичерпної інформації, а також право вільно висловлювати свою точку зору за допомогою різних форм культури та комунікації.

2. Вірність журналіста об'єктивній реальності.

Найперше завдання журналіста – гарантувати людям отримання правдивої та достовірної інформації за допомогою чесного відображення об'єктивної реальності.

3. Соціальна відповідальність журналіста.

У журналістиці інформація розуміється як суспільне благо, а не як предмет споживання. Це означає, що журналіст поділяє відповідальність за передану інформацію. Він відповідальний не тільки перед тими, хто контролює ЗМІ, але, насамперед, перед широкою громадськістю, беручи до уваги різні соціальні

інтереси. Соціальна відповідальність журналіста вимагає, щоб за всіх обставин він діяв у відповідності зі своєю моральною свідомістю.

4. Професійна чесність журналіста.

Суспільна роль вимагає від журналіста високої професійної чесності, яка передбачає його право утримуватися від роботи, що суперечить його переконанням, відмову розкрити джерела інформації, а також право брати участь в прийнятті рішень у тих органах масової інформації, де він працює. В етичні принципи журналіста входить повага інтелектуальної власності, зокрема недопустимість плагіату.

5. Загальнодоступність засобів масової інформації та участь громадськості в їх роботі.

Характер професії вимагає, щоб журналіст сприяв загальнодоступності інформації та участі громадськості в роботі засобів масової інформації. Це передбачає обов'язок виправлення помилки і право на відповідь.

6. Повага приватного життя й людської гідності.

Норми професійної моралі вимагають від журналіста поважати гідність людини і її право на приватне життя, у відповідності з вимогами міжнародного права і національних законів захищати права людини і його репутацію від образ, наклепів, помилкових звинувачень.

7. Повага громадських інтересів.

Професійні норми вимагають від журналіста поважати інтереси суспільства, його демократичні інститути і громадську мораль.

8. Повага загальних цінностей та різноманіття культур.

Справжній журналіст виступає за загальні цінності гуманізму, перш за все за мир, демократію, соціальний прогрес, права людини і національне визволення. Він з повагою ставиться до відмінних особливостей, цінностей і гідності кожної національної культури, а також до права народів вільно вибирати і розвивати свою політичну, соціальну, економічну і культурну системи.

9. Усунення воєн та інших лих, що протистоять людству.

Моральний обов'язок поважати загальні цінності гуманізму вимагає від журналіста утримуватися від будь-якої форми підбурювання або виправдання агресивних воєн, гонки озброєнь, особливо ядерних, від апології інших форм насильства, ненависті та дискримінації, зокрема расизму і апартеїду.

10. Сприяння нового міжнародного порядку в галузі інформації.

Обов'язок журналіста – сприяти процесу демократизації міжнародних відносин у галузі інформації і комунікації, особливо охороняти і зміцнювати мир і дружні відносини між народами і державами [61].

Загальні етичні принципи знаходять конкретне втілення і стають практичними правилами в тих ситуаціях, які повсякденні для практичної журналістської діяльності, у низці наступних відносин:

1. «Журналіст – аудиторія»

Чітко проявляється морально-етичний рівень свідомості і поведінки журналіста. Це моральний обов'язок, ясно уявляючи собі, свою аудиторію, виконувати свій обов'язок перед нею по повному задоволенню її інтересів у сфері інформації.

2. «Журналіст – джерело інформації»

Контакти журналіста зі своїм джерелом інформації можуть носити відкритий характер, що зобов'язує журналіста представитися тим особам, з якими він вступає в діловий контакт, ознайомлюючи їх з колом питань, які його цікавлять. Прихований характер отримання інформації допустимо, тільки при дотриманні прав і законних інтересів тих, хто стає об'єктом спостереження.

3. «Журналіст – герої публікації»

Наводячи достовірні факти про реальну людину, журналіст зобов'язаний ретельно зважити, що і як повідомити про героя, щоб не порушити відоме правило «перш за все, не нашкодь».

4. «Журналіст – автор»

Грубим порушенням етичних норм є «правка-переробка», коли журналіст на основі письмових матеріалів або усної розповіді, наданих автором, практично пише твір за нього, включаючи туди свій погляд на речі, видає свою думку за авторську. Тому при підготовці тексту до публікації всі, навіть незначні поправки слід погоджувати з авторами.

5. «Журналіст – редакційний колектив»

Збереження редакційних професійних таємниць, взаємодопомога і взаємопідтримка, виконання всього того, що необхідно редакції для її успішного функціонування.

6. «Журналіст – колеги»

Суворий розподіл обов'язків і дотримання ієрархічних відносин між співробітниками поєднується в журналістиці з колегіальністю і товариською взаємодією. Етичними обов'язками є відчуття себе частиною колективу, відповідальним перед ним у всіх кроках своєї діяльності. Солідарність та взаємодопомога властиві всьому колу колег-журналістів, якщо мова йде про професійні проблеми [13].

Навіть з появою документів, в яких так чи інакше відображені професійні та етичні засади, знайомство з ними є лише особистою справою кожного журналіста. Як наслідок, чимало журналістів і донині мають лише смутну уяву про “Кодекс професійної етики українського журналіста” та про міжнародні документи. Тому є потреба включати ці професійно-моральні постулати в робочі документи певних редакцій, у тексти трудових угод тощо. Дієвим було б, приміром, повністю заборонити вживання нецензурної лексики у будь-яких ЗМІ, карати владні структури та олігархів за наймання журналістів для піару, ввести закони про покарання за недотримання професійної етики. Але, які б умови не склалися, яка б ідеологія не існувала у суспільстві, основа професіоналізму – духовна моральність кожного журналіста.

Представники «четвертої влади», виконуючи свої професійні обов'язки, формують світогляд своєї аудиторії, її смаки та уподобання (в тому числі й політичні). Тому повинні відповідально ставитися до збирання, обробки та поширення інформації, бути неупередженими, чесними, уникати конфліктів інтересів і виховувати суспільство на засадах гуманізму та правової культури, а також повинні з повагою ставитися до прав людей, для яких вони працюють.

1.2 Робота журналістів із вразливими групами населення

У сучасних мас-медіа є досить популярними та різнобічними теми про соціально-вразливі групи населення. Дискримінація, домашнє насильство, проблеми людей з інвалідністю, безхатченки, булінг – усі ці та інші теми нині актуальні та потребують професійного й незаангажованого висвітлення в засобах масової інформації.

Українське суспільство як посттоталітарне має чималі проблеми з суспільною мораллю. Зародки громадського суспільства тривалий час були пригнічені владною системою тоталітаризму, що привчає представників соціуму ставитись до «іншого», як до «чужого», «ворога». Зі здобуттям незалежності в Україні посилюється суспільний потяг до так званих «традиційних українських культурних і сімейних цінностей». Тому постала потреба у виключенні зі «здорового суспільства» все «нездорове», «ненормальне», таке, що загрожує самому існуванню держави.

Перш за все, визначимося з поняттям «соціально вразливі групи населення». Воно має законодавче визначення і превалює його розширене тлумачення. У Законі України «Про соціальні послуги» [57] зазначається, що «вразливі групи населення – це особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників;

У Законі України «Про соціальні послуги» також подані чинники, які можуть зумовити складні життєві обставини:

- а) похилий вік;
- б) часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті;
- в) невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування;
- г) психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин;
- г) інвалідність;
- д) бездомність;
- е) безробіття;
- є) малозабезпеченість особи;
- ж) поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків;
- з) ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини;
- и) втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі;
- і) жорстоке поводження з дитиною;
- ї) насильство за ознакою статі;
- й) домашнє насильство;
- к) потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;
- л) шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією [57].

Загальна декларація прав людини визначає (ст. 1), що «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства» та (ст. 2) «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних

або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить...» [25].

Згідно з Кодексом професійної етики українського журналіста «Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) слід лише у випадках, коли ця інформація є неодмінною складовою матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики». Саме таким принципам регуляції професійної діяльності повинні дотримуватись журналісти в Україні [33].

Засоби масової інформації як авторитетна соціальна інституція часто у різний спосіб посилюють в суспільстві упередження, негативні установки та стереотипи про соціально вразливі категорії населення. Не завжди це свідома журналістська позиція. Часто-густо самі журналісти не знають як доносити до аудиторії інформацію про такі групи людей.

У масових виданнях чи на телебаченні, радіо про вразливі групи часто готують матеріали із поширенням стереотипів. Не дивно, адже викликів, із якими зіштовхуються журналісти, які обрали таку тему, чимало:

- Відсутність культури спілкування: незнання й невміння спілкуватися з «героями» матеріалу – радше це відбувається інтуїтивно;
- Табуованість теми;
- Непопулярність теми;
- Використання теми заради сенсації та збільшення рейтингів видання/передачі;

- Такими темами «зловживає» кримінальна хроніка, яка часто орієнтована на статистику правопорушень, деталізацію злочинів, пікантні подробиці, страх, жаль, розпач. Замість того, щоб аналізувати проблему й пропонувати можливі шляхи соціалізації вразливих груп населення;

- Не так багато фахівців серед журналістів, які регулярно висвітлюють цю тему в національних ЗМІ, тому й немає до кого звернутися за порадою [50, с. 215].

Попри непопулярність і складність, ці теми потребують висвітлення, зокрема, розвіювання міфів. Один із них, найпопулярніший – це вони – втрачені, вони – не люди.

Часом непросто писати неупереджено та без емоцій про вразливі категорії населення. Журналістові буває складно як збирати, так і висвітлювати таку чутливу інформацію. І в прагненні якнайшвидше подати кричущі «факти» про людей із наркотичною залежністю, представниць секс-індустрії, осіб, які мають ВІЛ, чи ув'язнених – нехтуються елементарні журналістські стандарти. Відбувається «класичне» тиражування стереотипів і навішування ярликів – «наркоман», «проститутка», «спідозний».

Деталізація й «смакування» пікантних подробиць життя – ще одне класичне нехтування журналістської етики. Та від того, що медіа озвучать сто разів про «полуничку», проблема навряд чи вирішиться [50, с. 216].

Для підготовки повноцінного матеріалу, зазвичай, треба чимало часу та зусиль. А тому журналіст не заглиблюється в суть справи в той час, коли стереотипи довкола вразливих груп населення множаться і міцніють.

Наприклад, людину, яка живе, з ВІЛ, слід остерігатися, яка може жити серед «здорових» людей; наркозалежний – це обов'язково злочинець. Самі ж медіа довгий час, особливо в 90-х, асоціювали СНІД зі злом, а носіїв вірусу імунодефіциту – з «групами ризику», таким чином посилюючи негативне ставлення до них суспільства.

Також в українській журналістиці дуже популярна тема домашнього насильства. Проблема дійсно висвітлюється, але чи правильно. Для роботи з такою тонкою темою мало просто знайти героїв – журналіст, який збирає інформацію, має враховувати особливості спілкування з людьми, які пережили або переживають насильство.

О. Горчинська записала 10 порад для журналістів, які планують створювати матеріали про сексуальне насильство (але застосовувати можна і в інших видах насилля) за мотивами профільного тренінгу «Висвітлення проблеми насильства в ЗМІ з фокусом на насильство щодо маргіналізованих суспільством жінок» від ВБО «Конвіктус»:

1. Називайте це правильно.

Стежте за термінологією та за словами, які вживаєте. Подбайте про лексику, яку використовуєте в сюжеті чи матеріалі.

2. У бесіді з людиною уникайте ярлика «жертва» — краще замініть це слово на словосполучення «людина, що пережила насильство».

Також уникайте оцінних суджень та не говоріть мовою стереотипів.

3. Безпека особи понад усе.

Люди, що регулярно переживали домашнє насильство, часто змушені тікати від своїх кривдників. Часто це стосується саме жінок, адже кривдник – співмешканець, законний чоловік чи будь-який родич – може шукати втікачку та намагатися повернути її додому будь-якою ціною проти її волі.

Якщо така людина погодилася на інтерв'ю з вами, перше, про що ви маєте дбати, – це її безпека. Пам'ятайте про анонімність, не публікуйте у відкритий доступ інформацію, яка може нашкодити людині. Не варто викривати місце її перебування, якщо людина сама цього не бажає. Не фотографуйте і не знімайте без дозволу.

4. Сексуальне насильство абсолютно неприпустиме. Воно є серйозним і дуже травматичним.

Для багатьох людей помилковою є думка про те, що сексуальне насильство як явище просто не може існувати в законному шлюбі. Мовляв, вступаючи у шлюб, чоловік та жінка мають виконувати свій «шлюбний обов'язок» попри все – навіть тоді, коли комусь цього не хочеться. Насправді це не так, сексуальне насильство неприпустиме в будь-якому форматі.

5. Контекстуалізуйте історію статистикою.

Статистика допоможе продемонструвати вашій аудиторії справжні масштаби проблеми. Так ви покажете, що насильство – це проблема не лише для героїні вашого матеріалу, але і для сотень інших жінок та чоловіків по всьому світу.

6. Уникайте акценту на «небезпеці від маніяка».

Гвалтівниками можуть бути не лише маніяки. Найчастіше це люди, добре відомі постраждалим. Це батько, син, близький родич, колишній співмешканець чи нинішній чоловік, це сусід, колишній однокласник, який вирішив помститися за те, що на нього не звертали уваги в школі, чи директор компанії, який вважає, що жінка може отримати підвищення лише через ліжко. Кривдником може виявитися будь-хто.

7. Будьте особливо чутливими, коли готуєте репортажі про людей, які пережили насильство.

Перед початком бесіди дайте особі, з якою збираєтеся говорити, час, аби налаштуватися на розмову. Не ставте різких, відвертих і болючих запитань «у лоба» одразу.

Як журналіст ви також маєте зрозуміло й чітко описати мету вашого інтерв'ю. Розкажіть людині, хто ви, звідки, для чого готуєте цей матеріал, що саме хочете змінити через нього, якої мети досягти. Обговоріть деталі, які варто чи не варто публікувати.

8. Знайте закони.

Знання законодавства допоможе вам краще орієнтуватися в темі самим, крім того, ви зможете більш широко та аргументовано пояснити читачам, які саме дії є протизаконними та яка відповідальність за це передбачена. Також ви можете пояснити співрозмовникам – тим, хто це насильство пережив, чому за ті чи інші дії по відношенню до них можна покарати кривдника.

9. Будьте справедливими.

Уникайте оцінних суджень та звинувачень. Ваш співрозмовник чи співрозмовниця можуть давати оцінку тому, що сталося, проте ви як журналіст повинні зберігати нейтралітет і займати позицію спостерігача, сторонньої особи, ретранслятора.

Щоби ваша історія запам'яталась якомога ширшій аудиторії, розкажіть її простими словами. Не навантажуйте текст специфічними термінами та маловживаними словами. Цифри та статистику, про яку йшлося вище, подавайте дозовано й лише там, де це справді буде потрібно.

10. Зверніться до громадських експертів по коментарі [15].

Ваш матеріал або сюжет виглядатиме повнішим, якщо крім самої історії та статистичних даних там будуть також думки спеціалістів. Зверніться до громадських організацій чи профільних спільнот. У випадку з темою насильства це можуть бути коментарі правозахисників, адвокатів, соціальних працівників, представників об'єднань, які допомагають жертвам насильства, психотерапевтів та інших [17].

Варто не обходити тему людей з інвалідністю, вона наразі маргінальна у ЗМІ. Одна з можливих причин цього – переконання, що, по-перше, проблеми людей з інвалідністю стосуються тільки їх самих і вузького кола близьких, по-друге, що таких людей небагато, вони складають малу частку від загальної аудиторії ЗМІ. Тому постає питання чи можуть матеріали про інвалідність не зацікавити нікого крім самих людей з інвалідністю?

У книзі «Толерантна журналістика» пояснюється, що якщо ми будемо описувати інвалідність в рамках медичної моделі, то дійсно не зацікавимо більшість аудиторії. Тобто розуміти і подавати інвалідність як хворобу, а хворобу як причину всіх складнощів, з якими стикається наш герой. Тоді логічні ланцюжки можуть виглядати наступним чином: ця молода людина незряча, отже, вона не може самостійно перейти дорогу, відвідувати театр, вчитися у виші, стати високооплачуваним фахівцем і т.д. Зовсім не обов'язково, щоб такі міркування були присутні в тексті матеріалу, вони можуть бути у його структурі і в такому вигляді зчитуватися аудиторією [65].

Але крім медичної моделі існує і інша, соціальна. Вона не розглядає інвалідність як щось, властиве конкретній людині, а розуміє її як ефект зовнішнього середовища, пов'язаний з відсутністю умов для реалізації можливостей. Тобто молоду людини робить інвалідом не відсутність зору, а відсутність підручників шрифтом Брайля, відсутність звукових сигналів на переходах, відсутність обладнаних для його потреб робочих місць і т.д. Рішення проблеми інвалідності в рамках цієї моделі – це така зміна середовища, яке дозволяє людині жити повноцінним життям, незалежно від його індивідуальних особливостей.

Розповідати про людей з інвалідністю треба як про звичайних людей, але зауважувати, що всі прагнуть поліпшення життєвих умов, а таким людям таке покращення необхідне, для об'єднання з людьми без інвалідності.

Ще один важливий аспект висвітлення людей з інвалідністю – це використання коректних та необразливих слів.

У своїй статті для Mediasapiens «Як розповідати про людей з інвалідністю: поради для журналістів», журналістка Центру інформації про права людини І. Виртосу окреслила, чого варто уникати при висвітленні таких людей:

- Слово «неповносправні» – це опис, а не група людей. Завжди вживайте термін «люди з інвалідністю» чи «особа з інвалідністю»;

- Уникайте вживання медичних штампів, здатних підсилювати стереотипи про людей з інвалідністю як про «нездорових людей»;
- Уникайте таких фраз, як «хворіє на...», «жертва (чогось)», які викликають жаль та навіюють відчуття постійного болю та безнадійності;
- Уникайте використання образів, які передають страждання, небезпеку, ізоляцію або пасивність;
- Більшість людей з інвалідністю використовують звичні слова для опису щоденного життя. Користувачі візків «ходять на прогулянки». Люди з погіршеним зором можуть бути раді або не раді «вас бачити». Погіршений стан може лише означати, що дещо робиться по-іншому;
- Слід уникати загальних фраз, які можуть надати порушенням стану здоров'я людини негативного відтінку, наприклад: «глухий як тетеря», «глухий до наших бажань», «німий як риба» тощо;
- Уникайте пасивних слів та слів, які асоціюються з людиною як жертвою. Вживайте слова, що показують повагу до людей з інвалідністю як активних громадян, які контролюють власне життя [12].

Ще одна соціальна проблема, яку треба піднімати в ЗМІ – це булінг. 18 грудня 2018 року було прийнято закон України №2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» де визначення трактується як діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [52].

Із прийняттям цього закону з'явилася необхідність формування безпечного медіапростору з висвітлення проблем цькування, адже подібні матеріали можуть завдати шкоди, насамперед дитячій аудиторії.

Відтак Нацрада, з ініціативи Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, розробила рекомендації для журналістів щодо коректної подачі проблеми булінгу у телерадіосюжетах та у мережі Інтернет. Основним посилом рекомендацій є досягнення об'єктивного, повного та достовірного висвітлення інформації про випадки цькування. Серед них:

- уникати суб'єктивних оцінок причин булінгу;
- не розголошувати дані, які дають можливість ідентифікувати особу, яка постраждала/завдала чи була спостерігачем цькування: прізвище дитини, фото/відеозображення обличчя; назва населеного пункту (крім міст із населенням більше 50 тис.), адреса Інтернет-сторінки або акаунтів у соціальних мережах (зокрема скріншотів, особливо у випадках кібербулінгу);
- не дозволяються дії, які можуть призвести до травматизації чи залякування аудиторії, особливо дитячої. Регулятор не рекомендує у будні в час, коли дитина може здійснювати самостійний телеперегляд з 7:00 до 22:00 візуально чи аудіально детально зображувати випадки булінгу, способи нанесення фізичних, психологічних страждань чи економічної шкоди, знущань і насмішок на сексуальні, гендерні та інші теми;
- Поширювати інформацію про соціальні причини булінгу, роль спостерігачів у припиненні булінгу, способи запобігання, про необхідність допомоги всім особам, які стали учасниками булінгу; щодо контактних даних гарячих ліній, груп допомоги, кризових психологічних центрів, де учасники булінгу можуть отримати допомогу;
- До вироблення контенту долучати фахових експертів у сфері протидії булінгу (психологів, спеціалістів освітньої галузі, представників правоохоронних органів, соціальних служб тощо);
- Створюючи медіапродукцію про булінг, намагатись знайти противагу негативу, зокрема, повідомляючи про історії успіху чи толерантності;

- Медіапрацівникам треба підвищувати рівень знань щодо явища і механізму булінгу завдяки спеціалізованим курсам [64].

Ще одими представниками соціально вразливої групи населення є безхатченки. В Законі України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» подаються визначення:

- бездомність – соціальне становище людини, зумовлене відсутністю в неї будь-якого житла, призначеного та придатного для проживання;

- бездомна особа – особа, яка перебуває у соціальному становищі бездомності. До бездомних осіб належать безпритульні особи та особи, які мають притулок;

- безпритульна особа – повнолітня особа, яка проживає на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах незавершеного будівництва, в інших місцях, непризначених та непридатних для проживання, у тому числі жилих приміщеннях, що перебувають в аварійному стані [53].

Головне завдання журналістів у роботі з цією темою – повернути суспільство обличчям до бездомних, зруйнувати стереотипи і, не в останню чергу, дати цим людям заробити.

М. Соха [68] поділила усі повідомлення у ЗМІ про проблему бездомності на три яскраво виражені групи. До першої належать повідомлення, які наголошують на прямому зв'язкові між відсутністю житла й кримінальною поведінкою, провокуючи таким чином в аудиторії страх перед усіма людьми, які живуть на вулиці.

Інший тип публікацій чи сюжетів про бездомних людей сповнений трагізму. Вони намагаються викликати жалість, почуття провини чи навіть сором за власну черствість. Безпритульні в цьому випадку постають невинними жертвами, від яких відвернувся весь світ.

Ще один спосіб говорити про бездомних людей – глузливий. У цьому випадку їх трактують як таких собі неформалів, які обрали таке життя з власної доброї волі.

Тому кожному журналісту варто передивитись своє ставлення до цих людей і сторювати матеріали, які б допомогали безхатченкам улаштувати своє життя краще, а пересічним громадянам перестати боятись і зневажати їх.

Процес ділення людей на соціальні групи називається «стигматизація». Як описує дослідниця Т. Семигіна [50, с. 217], стигматизацією називають процес виділення когось з-поміж інших індивідів на основі певних неприйнятих «відхилень від норми» з метою застосування суспільних санкцій.

Стигматизація неминуче призводить до дискримінації як пряме порушення прав певної групи індивідів за якоюсь ознакою – расою, кольором шкіри, віком, статтю, сексуальною орієнтацією, місцем проживання тощо. І тут ЗМІ можуть спричинити несприйняття суспільством людей вразливих груп, таврування їх. Так і навпаки – зламати такі стереотипи, донести до кожного, що ці категорії людей мають право на життя, на повагу до їхньої гідності, їх не треба боятись, вони також потребують захисту прав. Якраз це і має стати головним завданням сучасних ЗМК, як і формування толерантного ставлення соціуму до вразливих категорій населення [50, с. 217].

Слід пам'ятати, що порушення прав людини та безправність, незахищеність та стигматизація є базовими ознаками багатьох соціальних проблем, вони руйнують людські надії на вирішення ситуації, блокують місцеві ініціативи та підсилюють «соціальну каналізацію» сучасних медіа.

Тому, права людини повинні стати основним критерієм та ціннісною характеристикою, якою повинні керуватися журналісти при висвітленні тематики соціально вразливих груп населення. Професіоналізм журналістів передбачає знання міжнародних актів, норм українського законодавства та термінологію. Важливим результатом інклюзивної практики компетентного працівника мас-

медіа є розвиток в Україні соціально-партнерської, гуманітарної та правозахисної комунікації. Журналісти повинні робити все можливе, щоб не наражати на небезпеку представників цих чутливих груп, не спричиняти своїми публікаціями проблем і небезпек для них та їх рідних і близьких, не провокувати внутрішньо-суспільних конфліктів. Також завданням журналістики є ініціювання та підтримка суспільного діалогу, протидія мові ворожнечі, донесення до суспільства доктрини прав людини.

1.3 Мова ворожнечі в медіа

Показником недотримання журналістами етичних норм є використання мови ворожнечі у своїх матеріалах. Мова ворожнечі – це будь-які вислови, контекст чи візуальне зображення, що призводить до створення або ж поглиблення вже існуючої ворожнечі між відмінними за певними ознаками групами суспільства [43].

Поняття «мова ворожнечі» увійшло до журналістики із правозахисної сфери діяльності. Деякі експерти трактують поняття в залежності від сфери використання.

В Україні немає визначення «мова ворожнечі» у документах, однак у законах іде мова про недопущення використання засобів масової інформації з метою розпалювання расової, національної та релігійної ворожнечі [55, ст.3; 56, ст. 2; 58, ст. 46]. Також в Законі України «Про інформацію» визначений перелік закликів, як «неприпустимості зловживання правом на інформацію»:

- Заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України;
- Пропаганда війни, насильства, жорстокості;
- Заклики до розпалювання міжетнічної, расової та релігійної ворожнечі;

- Заклики до вчинення терористичних актів [56].

Цих визначень недостатньо для повноцінної протидії мові ненависті в Україні, однак певні елементи цього поняття використовуються у ч. 1. ст. 161 Кримінального Кодексу України, де встановлюється відповідальність за «розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті» [39].

ЗУ «Про телебачення та радіомовлення» [58] в одному з принципів державної політики у сфері телебачення та радіомовлення передбачає, що держава всіма можливими законними засобами не допускає в інформаційних та інших телерадіопрограмах систематичного цілеспрямованого безпідставного загострення уваги на війні, насильстві і жорстокості, розпалюванні расової, національної та релігійної ворожнечі або позитивного їх подання (трактування), а в статті 6 також додає ще: – закликів до насильницької зміни конституційного ладу України – закликів до розв’язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті-пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження.

Також ЗУ «Про телебачення» передбачає санкції телеорганізаціям у вигляді 25 відсотків ліцензійного збору за використання перелічених форм мови ворожнечі, при цьому рішення щодо стягнення даного штрафу приймає Національна Рада з питань телебачення і радіомовлення, що зазначено в статті 72 вказаного закону [58].

Журналістам у випадках публікації інформації, що може містити елементи мови ворожнечі, потрібно бути дуже обачними, оскільки неправильна подача може спричинити розпалювання ненависті і призвести до кримінальної відповідальності. Зокрема, публічні заклики до повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, до посягання на територіальну цілісність і недоторканість України, а також розповсюдження матеріалів із закликами до

вчинених дій може містити склад злочину, передбаченого ч. 2 статей 109, 110 КК України; привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), провокація міжнародного конфлікту терористичного акту – статтею 258 КК України, сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх діяльності – статтею 256, заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку – статтею 295, розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію – статтею 300, пропаганда війни – статтею 436 та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів – статтею 436-1 [39].

Практика Європейського суду з прав людини звертає увагу на окремі моменти. Наприклад, у справі «Єрсїлд проти Данії» (Jerdsild v. Denmark, Application No. 15890/89) позивач провів радіо-інтерв'ю з групою молодих людей, що мала расистські погляди, яка впродовж розмови наголошувала на обмеженнях прав людей інших рас, за що позивач і був звинувачений в розпалюванні ворожнечі. Проте Суд наголосив на меті даного інтерв'ю, а саме аналізі поглядів даної групи, що мало великий публічний інтерес, не спрямованим на пропаганду расизму [44].

Тому в публікаціях про соціально вразливі групи населення, варто наголошувати на їхній цілі, наприклад, на дослідженні причин, аналізі поглядів, попередженні, застосовувати непряму мову чи акцентувати увагу на небезпеці наслідків діяльності осіб, що використовують мову ненависті.

ЗМІ є одними з середовищ, яке може транслювати мову ворожнечі – некоректні висловлювання на адресу соціально вразливих груп населення. Часто журналісти таким чином хочуть посилити, як їм здається, інтерес до своєї новини і для цього спеціально вдаються до маніпуляцій, порушуючи кодекс журналістської етики. Інша причина – недостатній рівень знань і відсутність толерантності.

Вживання «мови ворожнечі» в цьому випадку часто не усвідомлюється тими, хто готує матеріали.

Щоб розпізнати мову ненависті, треба розуміти яких форм вона набуває. Найчастіше зустрічається класифікація на три форми: жорстка, середня та м'яка.

О. Верховський наводить наступне осмислення цих форм:

1. «Жорстка мова ворожнечі:
 - прямі і безпосередні заклики до насильства;
 - заклики до насильства у вигляді загальних гасел;
 - прямі і безпосередні заклики до дискримінації;
 - заклики до дискримінації у вигляді загальних гасел;
 - завуальовані заклики до насильства і дискримінації (пропаганда історичних і сучасних прикладів насильства і дискримінації).
2. Не настільки жорстка, середня мова ворожнечі:
 - виправдання історичних випадків насильства і дискримінації;
 - публікації, які ставлять під сумнів загальновизнані історичні факти насильства і дискримінації;
 - твердження про історичних злочинах тієї чи іншої етнічної групи;
 - вказівка, з метою дискредитації, на зв'язок етнічних і релігійних груп з російськими та іноземними політичними і державними структурами;
 - твердження про кримінальність тієї чи іншої етнічної або релігійної групи;
 - міркування про непропорційне перевагу тієї чи іншої етнічної групи в матеріальному достатку, представництві у владних структурах, пресі і т.д.;
 - звинувачення в негативному впливі тієї чи іншої етнічної групи на суспільство, держава;
 - заклики не допустити закріплення в регіоні мігрантів, що належать до тієї чи іншої етнічної групи.
3. Відносно м'яка мова ворожнечі:

- створення негативного образу етнічної групи;
- згадка назви етнічної групи в зневажливому контексті;
- твердження про неповноцінність тієї чи іншої етнічної групи як такої;
- твердження про моральних недоліки тієї чи іншої етнічної групи;
- згадка етнічної групи або її представників в принизливому або образливому контексті (в тому числі в кримінальній хроніці);
- цитування явно ксенофобських висловлювань і текстів без коментаря, що визначає розмежування між позицією інтерв'юйованого та позицією журналіста» [11, с. 17-18].

У праці «Екологія мови» [1, с. 11] в контексті проблеми розмаїття культур і ЗМІ» наводилася така таблиця типів мови ворожнечі:

Жорстка форма	Середня форма	М'яка форма
Заклики до насильства Заклики до дискримінації Завуальовані заклики	Виправдання історичних випадків насильства та дискримінації Публікація висловлювань, які ставлять під сумнів історичну правду про випадки насильства та дискримінації Звинувачування етнічної групи у спробах захоплення влади чи територіальній експансії Звинувачування певних етнічних груп у негативному впливі на суспільство Непропорційна перевага тієї чи іншої групи Заперечення громадянства	Створення негативного іміджу Твердження про неповноцінність тієї чи іншої етнічної групи або релігії Моральна Цитування ксенофобії та расистських висловлювань без коментаря Зовнішність як злочин Використання назв і самоназв Криміналізація окремих етнічних груп

Рис. 1.3.1. Типи мови ворожнечі.

Поділ на жорстку, середню та м'яку мову ворожнечі є найпоширеніший серед дослідників цього питання. Однак, зустрічаються й інші класифікації.

Г. Кожевнікова використовувала більш детальний перелік мови ворожнечі:

- A. Заклики до насильства;
 - B. Заклики до дискримінації, в тому числі у вигляді загальних гасел;
 - C. Завуальовані заклики до насильства і дискримінації (виправдовування історичних прикладів насильства або дискримінації);
 - D. Створення негативного образу будь-якої групи (негативний контекст висвітлення будь-якої групи людей);
 - E. Виправдання історичних випадків насильства і дискримінації;
 - F. Публікації, які ставлять під сумнів загальноновизнані історичні факти насильства і дискримінації (наприклад, Голокост);
 - G. Твердження про неповноцінність будь-якої групи;
 - H. Твердження про історичні злочини будь-якої групи;
 - I. Затвердження про кримінальність будь-якої групи;
 - J. Твердження про моральні недоліки будь-якої групи;
 - K. Міркування про непропорційне перевагу будь-якої групи в фінансах, представництві у владних структурах, медіа;
 - L. Звинувачення в негативному впливі т будь-якої групи на суспільство, державу;
 - M. Згадка будь-якої групи чи її представниківт в принизливому або образливому контексті;
 - N. Заклики не допустити закріплення в регіоні мігрантів, національних меншин;
 - O. Цитування явно ксенофобних висловлювань і текстів без коментаря, що визначає розмежування між позицією інтерв'юйованого та позицією журналіста;
 - P. Звинувачення групи в спробах захоплення влади або в територіальній експансії;
 - Q. Заперечення громадянства [75, с. 12-13].
- A. Євстафьева також виділила прийоми мовного впливу на читача:

«1. Навішування ярликів»: антисеміт, ретроград, демагог, ортодокс, монархіст, комуніст, фашист і т.п., а також вираження в непрямій формі «такі, як ви», «завдяки таким, як ви», «вам подібні»;

2. «Узагальнення»: ... бомжі та інші злодійкуваті громадяни; ... скопище бомжів, наркоманів і алкоголіків;

3. «Розподіл на «своїх» і «чужих»;

4. «Непривабливий ракурс», що складається в навмисному згадуванні або повторенні елементів, які дозволяють уявити людину в негативному світлі. Прийом використовується в тому випадку, коли в кількісному і якісному відносинах негативні елементи програють позитивним» [21, с. 994].

Також А. Євстаф'єва виділила лінгвістичні маркери «мови ворожнечі» в маніпулятивних прийомах ЗМІ, які допоможуть при контент-аналізі медіа ресурсів:

- нелітературні вирази, які ображають, принижують, викликають негативні асоціації щодо адресанта;
- створення стереотипу;
- різновиди злого гумору (іронія, сатира);
- використання виразів «так званий», «насправді»;
- навмисне з'єднання двох понять, які не є синонімами для зміни контексту та смислів;
- навмисне з'єднання понять, фактів, між якими немає причинно-наслідкового зв'язку (використовуючи слова «значить», «відповідно», «таким чином»);
- категоричне твердження або оцінка без пояснення;
- наявність закликів до дискримінації;
- наявність спонукань до дискримінації в завуальованій формі;
- протиставлення груп «свої» і «чужі»;

- «твердження через заперечення» для створення контрасту, що ненавмисно підкресленні репутацію «своїх»;
- навмисне повторення слів для залучення уваги до них;
- спотворення власних назв [21, с. 995-996].

Дуже часто мова журналістів є недосконалою, і це впливає на їх компетентність у соціальній тематиці. Тому при виборі соціальної теми і підготовці самого матеріалу не слід забувати про професійний підхід до його створення та про необхідність ґрунтовного вивчення досліджуваної теми.

Наявність у редакції спеціальних кореспондентів, які глибоко компетентні у соціальній тематиці, було б великим плюсом. Варто наголосити, що ЗМІ мають могутній потенціал для підвищення усвідомлення соціальних проблем, інформуючи людей про те, що вони можуть захистити себе, змінити ставлення до вразливих груп населення, борючись з дискримінацією.

Автори статті «Нериторичні запитання про вразливі групи населення: особливості медіатеми» виділили поради, які допоможуть підготувати матеріал про вразливі категорії населення:

- Пам'ятайте, у першу чергу, герой вашого матеріалу – це людина. Оціночні судження лишаємо поза текстом;
- Вимикаємо емоції;
- Уникайте стереотипів – розкажіть про людину, її історію, висновки лишть читачу;
- Якщо не знаєте, як подавати інформацію так, щоб уникнути конфлікту інтересів чи перекосу інформації – готуйте журналістський матеріал, опираючись на права людини;
- Дотримуйтесь принципів конфіденційності інформації та захисту персональних даних «героїв» ваших матеріалів;
- Будьте особливо ретельні у висвітленні тем про дітей;
- Опирайтесь на міжнародне та національне законодавство;

- По можливості, віддавайте на інформаційну експертизу ваш матеріал медіаюристам, експертам з теми, прислухайтеся до їхніх порад [76].

Окрему групу становлять слова, які вважаються недопустимими у мові медіа. Ці заборонені вислови показують вияв агресії стосовно соціально вразливих груп населення, приклади подано в таблиці Т. Бондаренко [7].

Таблиця 1.3.1

Заборонені вислови щодо соціально вразливих груп населення

Заборонені вислови	Рекомендовані еквіваленти
---------------------------	----------------------------------

Стосовно осіб різних національностей

Москалі	Росіяни
Негри	Темношкірі Громадяни України, які мають африканське походження, – афроукраїнці
Хачі, хач, хачик	Вірмени
Азери	Азербайджанці
Жиди	Євреї
Хохли	Українці
Цигани	Роми
Бульбаші	Білоруси

Стосовно людей із порушенням стану здоров'я

Інваліди, люди з особливими потребами, люди з обмеженими можливостями, неповносправні	Люди з інвалідністю Прийнятно: люди з особливими освітніми проблемами
Сліпі люди	Незрячі
Люди з вадами	Люди, які мають захворювання...
Алкоголіки	Люди з алкогольною залежністю

Продовження таблиці 1.3.1

Наркомани	Люди з наркотичною залежністю
Аутист	Людина з аутизмом
Прикутий до інвалідного візка	Людина, яка пересувається на візку
Каліка	Люди, які отримали каліцтва або люди з ампутацією
Контужений	Чоловік або жінка з контузією

Стосовно людей за місцем проживання

Біженці (щодо осіб зі Сходу України)	Тимчасово переселені особи, вимушені переселенці
Нелегали	Мігранти без документів

Стосовно людей із різною сексуальною ідентичністю

Гомосексуаліст, гомик, педик	Гомосексуал
Гомосексуалізм	Гомосексуальність
Нетрадиційна сексуальна орієнтація	Гомосексуальна орієнтація
Натурал (-ка)	Гетеросексуал(-ка)
Секс-меншини	Геї, лесбійки, бісексуальні люди
Зміна статі	Корекція статі
Гермафродитизм	Інтерсексуальність

Стосовно людей за фахом

СБУшник	Працівник СБУ
Мент	Поліцейський

Стосовно осіб із різним соціальним статусом

Проститутка, повія, жінка легкої поведінки, жриця кохання, нічний метелик	Секс-працівниця, секс-робітниця, жінка, яка залучена до секс-роботи
---	---

Слова та зображення, які подають ЗМІ, впливають на спосіб мислення аудиторії. Негативні стереотипи є перешкодою для розуміння тих чи інших соціальних проблем. На прикладі людей з інвалідністю ми покажемо як можна змінити їх становище, зокрема, змінивши «словник», який використовується в журналістських матеріалах [26].

Як правильно розповідати про інвалідність

Словник для журналістів

Уникайте	Використовуйте
Неповносправні/інваліди	Люди з інвалідністю
Страждає від..., хворий на..., жертва(чогось)	Має (назва порушення стану здоров'я, хвороби)
Прикутий до інвалідної коляски	Користувач коляски; той, хто користується коляскою
Розумово відсталий, з розумовими відхиленнями, загальмований, ненормальний	Людина з психічними, розумовими порушеннями
Каліка, недієздатний, немічний	Людина з інвалідністю
Спазматичний (спазматик)	Людина з церебральним паралічем
Психічно хворий, божевільний	Особа з розумовими, психічними порушеннями
Глухонімий	Нечуючий, користується жестовою мовою
Сліпий	Незрячий, особа з порушенням зору
Епілептик, діабетик, депресивний	Особа з епілепсією/діабетом/депресією; особа, яка має епілепсію/діабет/депресію
Карлик, гном, ліліпут	Людина низького зросту, невисока
Напад (якоюсь хвороби)	Приступ

Джерело: "Нічого для нас без нас: Посібник з інклюзивного прийняття рішень для засобів масової інформації"

Рис. 1.3.2. Словник для журналістів

Процеси, які відбуваються в суспільстві, дуже впливають на риторичку ЗМІ, політичних і громадських діячів. Вона може призводити до розпалювання міжнародної ворожнечі, до ненависті на релігійному ґрунті, до проявів агресії щодо цілих груп людей; а це протизаконно та ще й негуманно.

Упередженні вислови з часом стають нормою, і соціально вразливим групам населення починають приписувати все нові і нові злочини, недоліки і якості, які провокують у них агресивну поведінку і може виникнути ворожнеча між такими групами і суспільством.

У випадку зі ЗМІ, на нашу думку, мова ворожнечі є зневагою до журналістських стандартів, ознакою того, що медіа не поважає свою аудиторію.

Загалом вживання мови ворожнечі може підбурювати до скоєння нових злочинів на ґрунті ненависті або супроводжувати скоєння подібних злочинів іншими людьми. Тому ЗМІ мають утримуватися від трансляції мови ненависті та керуватися в своїй роботі лише професійними етичними нормами.

Щоб мова ворожнечі не з'являлася у ЗМІ, необхідні сильні і незалежні медіа, а також якісна освіта і саморегуляція журналістської спільноти. Потрібно, щоб і на рівні фахівців журналістики, і на рівні суспільства загалом формувалася культура засудження подібних явищ. Важливо приваблювати читачів якістю матеріалів, а не скандалами чи маніпулятивними прийомами.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕТИЧНОЇ І ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ НА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕПРОСТОРИ

Результативність журналістики залежить від дотримання правових та етичних норм. Основою функціонування засобів масової інформації в правовій державі є свобода масової інформації. Але будь-яка свобода ніколи не буває безмежною, вона повинна сполучатися з відповідальністю – правової та етичної. Чим більше свободи дій, а значить і можливостей впливати на суспільне життя надано журналістиці, тим вище міра її відповідальності за характер і наслідки використання цієї свободи. І кожен журналіст, виконуючи свій професійний обов'язок, зобов'язаний відповідати на вимоги, що пред'являються до журналістики, своєю творчістю, достовірними, об'єктивними публікаціями, які ніхто не зміг би спростувати.

Журналістська етика існує для того, щоб її застосовували у своїй праці, а не тільки фіксували на папері як, на жаль, найчастіше буває. Журналістський самоконтроль – заснований не на примусі, а на добровільному виборі журналіста. Щоб стати високопрофесійним спеціалістом, потрібно виробити в собі органічне розуміння і відчуття моралі.

2.1 Дотримання правових і етичних норм у вечірніх випусках новин ТРК «Студія 1+1» та ПАТ «НСТУ». Наявність мови ворожнечі

Для аналізу роботи журналістів на українському телебаченні на предмет дотримання правових і етичних норм, ми обрали вечірні випуски новин двох телеканалів різної форми власності – приватний ТОВ «ТСН “Студія 1+1”» («ТСН») і муніципальний ПАТ «НСТУ» («Новини»), щоб з'ясувати чи різняться новини за подачею інформації про соціально вразливі групи населення.

ТОВ «ТСН “Студія 1+1”» позиціонує себе як перший україномовний національний канал. Він розпочав мовлення у вересні 1995 року. Сьогодні канал продовжує розвиватися, диктуючи високі стандарти всієї індустрії. Бенефіціарним власником телеканалу станом на 31 грудня 2015 року є Ігор Коломойський, а власником істотної участі – Ігор Суркіс [41].

ТОВ «ТСН “Студія 1+1”» вражає, захоплює, надихає і заряджає оптимізмом. Саме тут глядач одночасно знаходить найсильнішу в країні службу новин, захоплюючі українські серіали, оригінальні розважальні програми, актуальний гострий гумор, кращі в світі форматні шоу, а також унікальні спеціальні проекти [67].

Телевізійної служби новин «ТСН» у 2017 році виповнилося 20 років, за цей час «ТСН» стала беззаперечним лідером новинного сегмента, програмою, якій довіряють мільйони українців. Так, «ТСН» регулярно дивляться більше половини аудиторії новин, і саме «ТСН» глядачі найчастіше називають улюбленою програмою новин. Середня аудиторія випуску тижневої аналітичної програми «ТСН» в 2016 році перевищує 2 мільйони глядачів [67].

ПАТ «НСТУ» – загальнонаціональний український суспільний телеканал у складі Національної суспільної телерадіокомпанії України, який мовить під цим логотипом з 7 квітня 2015 року [66].

НСТУ є акціонерним товариством, 100 % акцій якого належать державі. Її статус регулюється Законом України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України», прийнятим 17 квітня 2014 року. Фінансування НСТУ здійснюється із Державного бюджету України та від комерційних надходжень. Державні органи не мають права втручатися у програмну політику компанії [66].

Проаналізувавши два телеканали (ТРК «1+1» і ПАТ «НСТУ»), ми виявили порушення наступних законів. Стаття 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» [58] говорить про неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій, а саме, трансляції програм або їх відеосюжетів,

які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися. Статтею 62 передбачено захист суспільної моралі та забезпечення прав неповнолітніх і юнацтва, а саме, забороняється розповсюджувати, а також анонсувати програми та передачі, які можуть зашкодити фізичному, інтелектуальному і духовному розвитку неповнолітніх та юнацтва, крім як протягом ефірного часу в добовому відрізку з 23.00 до 6.00 та на каналах з обмеженим доступом.

Такі програми або передачі повинні мати спеціальне попередження і відповідно позначатися в розкладі програм телерадіоорганізацій та спеціально позначатися безпосередньо перед їх трансляцією.

А у вечірніх випусках «ТСН» (о 19:45) часто показуються сцени насильства, закривавлені тіла чи місця скоєння злочину з найрізноманітнішими деталями, які викликають страх у людей різного віку, чим завдають психічного і морального розладу. Серед них:

- 15.10 у сюжеті «Дитяча жорстокість» демонструють сцени насильства, де підлітки б'ють дівчину ногами;
- 16.10 у сюжеті «Убивство безхатка» транслюється крупним планом закривавлене каміння, котрим вбили чоловіка;
- 17.10 у сюжеті «Побита дитина» детально показується побите обличчя дитини;
- 31.10 у сюжеті «Знущання над пацієнтами» показуються голі підопічні інтернату, яких зачинили в холодній кімнаті.

Вечірні випуски новин ПАТ «НСТУ» транслюються о 21:00 і за весь період (з 1 по 31 жовтня 2019 року) були порушення в одному сюжеті:

- 28.10 у сюжеті «Порушення прав людини» транслюються голі люди – вихованці психоневрологічного інтернату та зйомка крупним планом брудної вбиральні, де видно фекалії.

Що стосується дотримання етичної культури у новинних випусках, то, також, є свої недоліки. А саме, вживання мови ворожнечі в поданні інформації про соціально вразливі групи населення. У кодексі професійної етики українського журналіста, у ст. 15, говориться, що журналіст повинен утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних вад чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики [33].

У вечірньому випуску новин ПАТ «НСТУ» від 21.10 в сюжеті (коймкод 19:41) ведуча використала недоречний вислів «Державної допомоги вимагали хворі на меланому та їхні родичі біля Міністерства охорони здоров'я». В одному реченні два порушення: перше – «вимагали» (не можна позначати прості дії лексикою урочистого стилю). Можна замінити словом «просили»; друге – «хворі на меланому» (вираз, який варто уникати). Замінити на словосполучення «має меланому».

У вечірньому випуску новин ПАТ «НСТУ» від 26.10 в сюжеті (таймкод 07:05) кореспондент вжив слово, якого варто уникати при висвітленні теми людей з інвалідністю «На мітинг жінка прийшла зі своїми подругами, також онкохворими» – слово «онкохворі» треба замінити на «людина, яка має онкозахворювання».

У вечірньому випуску новин ПАТ «НСТУ» від 29.10 в сюжеті (таймкод 20:14) журналіст вжив некоректне висловлювання «...після поранення в зоні АТО в 2014 році опинився в інвалідному візку» – можна побудувати речення по-іншому, «Рустам отримав поранення в зоні АТО в 2014 році, після чого 5 років проходив реабілітацію в Сполучених Штатах» (не обов'язково згадувати про візок, адже відеоряд і так це транслює).

У вечірньому випуску новин ТРК «Студія 1+1» від 31.10 в сюжеті «Знущання над пацієнтами» журналіст використовує вираз «...підопічних з розумовою відсталістю...» – правильно було б «люди з порушенням інтелекту».

Також у новинних сюжетах журналістам не можна використовувати емоційно-суб'єктивних оцінок, це робить подачу інформації упередженою, що суперечить етичним нормам журналістики. Проаналізувавши випуски новин «ТСН» ми зафіксували порушення, такі як:

- «На моторошну знахідку натрапили підлітки...», «...перелякані школярі викликали поліцейських» – використання слів «моторозна» і «перелякані» є суб'єктивною думкою журналіста і немає ніяких підтверджень, адже відсутні коментарі очевидців («Вбивство пенсіонерки» від 1.10);

- «...добивають ногами і вихваляються» – так коментується відеоряд, де діти б'ють свою однолітку. Не треба було взагалі використовувати закадровий текст, адже на відео і так все показано («Кіно про булінг» від 2.10);

- «Із підозрою на перелом черепа, в синцях та забитим кров'ю носиком 19-річна мати залишила маленького Микитку в кімнаті і зникла», «...ненька згодом пояснила, що залишила синочка, бо пішла на побачення» – використання зменшено-пестливих слів робить новину упередженою, викликаючи жалість у аудиторії («Мамина турбота» від 14.10);

- «Підлітки, заради розваги, до смерті забили безпритульного», «в поліції довго не могли повірити, що злочин скоїли шестикласники, яким по 12 років» – підтверджуючих коментарів, що злочин було скоєно «заради розваги» відсутній, тому вислів журналіста є суб'єктивним і суперечить 2 принципу міжнародного кодексу етики журналістів; «в поліції довго не могли повірити» також не має підтверджуючих даних («Убивство безхатька» від 16.10);

- «...про те, що довелося пережити цьому крихітному хлопчику» – використання зменшено-пестливих слів робить новину упередженою, викликаючи жалість у аудиторії («Побита дитина» від 17.10);

- «...гатили лопатою та биткою» – слово «гатили» емоційно забарвлене, повідомлення стає упередженим («Злочин і кара» від 21.10);

- «А в сім'ї триває шостий місяць жаху...» – оціночне судження журналіста («Затяжне розслідування» від 21.10);

- «На замурзану ватагу звернули увагу місцеві...», «нехитре майно малолітніх безхатків» – оціночне судження журналіста («Діти без догляду» від 23.10);

- «Нетверезий зять намагався перерізати собі горлянку, вистрілив у власне обличчя, облив пальним авто, підпалив і всівся у машину спалюватися» – побудова речення не є доречною і використання слів «горлянка» і «всівся» є емоційно-суб'єктивною оцінкою журналіста («Родинна трегедія» від 25.10);

- «Без лишніх слів збили з ніг і почали лупцювати...» – відсутні докази, що «без лишніх слів» і використано емоційно забарвлене слово «лупцювати» («Напад на пенсіонера» від 31.10).

Також було виявлено використання маніпулятивних прийомів впливу на свідомість читача. Серед них:

1. Навішування ярликів засобами масової інформації:

- «кілька місяців не вдавалося вийти на слід душогуба» – варто замінити слово «душогуб» на «людина, яка вбила» («Вбивство пенсіонерки» від 1.10);

- «Горе-матір прожила там 4 доби...» («Мамина турбота» від 14.10);

- «Згряя підлітків витягли одну із дівчат на вулицю, після чого жорстоко відлупцювали, а з часом жертвою стала і інша неповнолітня» – ярлики навішуються як на постраждалу, так і на кривдників («Дитяча жорстокість» від 15.10);

- «безхатко став жертвою розваг 12-річних хлопців» – слово «жертва» є проявом мови ворожнечі («Убивство безхатка» від 16.10).

2. Розподіл на «своїх» і «чужих»:

- «Хто вибивав життя із новонародженого...» – побудова таких конструкцій недопустима в новинній журналістиці («Мамина турбота» від 14.10);

- «Згряя підлітків витягли одну із дівчат на вулицю, після чого жорстоко відлупцювали, а з часом жертвою стала і інша неповнолітня», «дівчина-ініціаторка розправи має численні проблеми з поведінкою» («Дитяча жорстокість» від 15.10)

3. Вживання різновидів злого гумору (іронії, сатири):

- Заголовок до сюжету, де мати побила місячного сина називається «Мамина турбота» – використання іронії («ТСН» від 14.10);

Також було виявлено в новинних випусках «ТСН», що журналісти використовують м'яку форму мови ворожнечі, а саме створення негативного іміджу героям матеріалу, серед них:

- «Згряя підлітків витягли одну із дівчат на вулицю, після чого жорстоко відлупцювали, а з часом жертвою стала і інша неповнолітня», «лідерка підліткового угруповання», «про шкільну банду в спальному районі», «дівчина-ініціаторка розправи має численні проблеми з поведінкою», «збила зграю з кількох десятків підлітків» («Дитяча жорстокість» від 15.10);

- «...малолітні нападники ... без лишніх слів збили з ніг і почали лупцювати» («Напад на пенсіонера» від 31.10).

За рекомендаціями Нацради, щодо створення матеріалу про булінг, не можна розголошувати дані, які дають можливість ідентифікувати особу, яка постраждала/завдала чи була спостерігачем цькування: прізвище дитини, фото/відеозображення обличчя; назва населеного пункту (крім міст із населенням більше 50 тис.), адреса Інтернет-сторінки або акаунтів у соціальних мережах (зокрема скріншотів, особливо у випадках кібербулінгу).

Проте журналісти телепрограми «ТСН» не знають про ці рекомендації Нацради або нехтують ними. В сюжеті «Дитяча жорстокість» від 15.10 транслюють відео з Фейсбуку, де дівчина, яку б'ють, кричить ім'я кривдника, тим

самим повідомляючи глядачам персональні дані, що ставить під загрозу безпеку людини. Публікують ще скрін фото з соціальної мережі Інстаграм «лідерки угруповання», по якому можна ідентифікувати особу (тим, хто її знає) і спровокувати розправу з нею.

Ще одне порушення, яким грішать журналісти як «ТСН», так і «Новин» – це емоційне інтонування в сюжетах про соціально вразливі групи населення, що спотворює нейтральне подання інформації. Яскраво виражено це в сюжетах від 14.10 «Мамина турбота», від 29.10 «Футболічт на візку» («ТСН»), від 31.10 «Знущання над пацієнтами» («ТСН»), від 8.10 «Басейн для дітей з інвалідністю» («Новини») та інших.

Тож провівши аналіз двох загальнонаціональних медіа на предмет подачі журналістських матеріалів на українському телебаченні під час висвітлення соціальної проблематики та прийомів використання мови ворожнечі, можна визначити загальний рейтинг порушень. На першому місці ТРК «Студія 1+1» – 52%, на другому місці – ПАТ «НСТУ» – 36%. Загальний рівень порушень складає 46%.

Сьогодні порушення журналістської етики найчастіше відбуваються через певні причини. На сьогоднішній день майже не залишилось незалежних ЗМІ, таку позицію може зайняти лише журналіст економічно самодостатнього видання чи каналу. Економічно вільними виданнями можна вважати лише деякі районні, що вчаться заробляти власною працею. Але навіть вони потрапляють під тиск адміністрацій. Велика кількість ЗМІ належать олігархам. Драма українського журналіста полягає у тому, що існуюча система ЗМІ із значною перевагою провладних та фінансово-олігархічних видань і каналів можливість вибору дуже обмежує.

І проаналізувавши два телеканали різної форми власності, можна зробити висновок, що не всі програми українського телебачення у повній мірі дотримуються етичної і правової культури журналістики. Приватна ТРК «Студія

1+1» у вечірніх випусках новин «ТСН» віддає перевагу деталізації й «смакуванню» пікантних подробиць життя перед вирішенням соціально важливих питань щодо проблем, які аналізуються в роботі (домашнє насильство, люди з інвалідністю, безхатченки, булінг). Натомість цей телеканал висвітлює всі ці теми, на відмінну від ПАТ «НСТУ» у вечірніх випусках «Новин». Суспільне телебачення транслює переважно матеріали про людей з інвалідністю, допомагаючи у вирішенні їх проблем та показуючи всім, що це такі ж члени суспільства і треба їх поважати.

Порушуються і правові норми журналістики на обох телеканалах, транслюючи відеосюжети, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків на тему домашнього насильства, булінгу, людей з інвалідністю та безхатченків, регламентовані статтю 6 Закону України «Про телебачення».

2.2 Моніторинг публікацій у ЗМІ на предмет порушення журналістських стандартів

Сучасні медіа мають ламати стереотипи, щодо соціально вразливих груп населення (людей з інвалідністю, безхатченків, людей причетних до домашнього насильства, булінгу і тд), повинні доносити до кожного, що ці люди мають право на життя, на повагу і їх не варто боятися, вони також потребують захисту своїх прав. Це має бути головним завданням засобів масової комунікації, як і формування толерантного ставлення соціуму до вразливих категорій населення. Чи так це насправді ми зможемо дослідити за допомогою моніторингу українських медіа.

Метою моніторингу є здійснення аналізу висвітлення соціальної проблематики, визначення її частки в ефірному мовленні та аналізі якості

інформації, яка транслюється загальнонаціональними каналами України ТОВ «ТРК “Студія 1+1”» та ПАТ НСТУ у вечірніх випусках новин.

Завдання моніторингу:

- Впливати на журналістів, редакторів і власників засобів масової інформації, щоб вони дотримувались стандартів професійної діяльності журналістики;
- Підвищити рівень медіаграмотності глядачів, щоб вони самі розвивали навички критичного оцінювання медійного контенту;
- Проаналізувати особливості висвітлення соціальної проблематики комунікаційними засобами телебачення.

Хронологія дослідження: з 1 по 31 жовтня 2019 року.

Об’єктом моніторингу є новини таких українських загальнонаціональних телеканалів, як ТОВ «ТРК “Студія 1+1”» («ТСН») та ПАТ НСТУ («Новини»).

Суб’єкт моніторингу: соціальна проблематика (домашнє насильство, булінг, інвалідність і тема безхатченків) на українському телебаченні.

Таблиця 2.2.1

Кількісні показники моніторингу на ТОВ «ТРК “Студія 1+1”» у вечірніх випусках новин

№	Час	Суб’єкт	Загальний час	Пряма/ непряма мова	Тон
1	01.10	Домашнє насильство: «Убивство пенсіонерки» (рідною донькою)	29:30-31:25 (2 хв, 55 с)	1 хв, 5 с / 1 хв, 50 с	негативний
2	02.10	Тема безхатченків: «Бездомна з талантами»	01:00:08 – 01:01:00 (52 с)	пряма мова відсутня	позитивний
3	08.10	Булінг: «Кіно про булінг»	35:30-38:50 (3 хв, 20 с)	50 с / 2 хв, 30 с	негативний
4	09.10	Булінг: «Мода на косплей»	54:30-57:55 (3 хв, 25 с)	1хв, 13с/ 2 хв, 12 с	нейтральний
5	15.10	Домашнє насильство: «Мамина турбота»	01:20-05:05 (3 хв, 45 с)	1хв, 40с/ 2 хв, 5 с	негативний
6	15.10	Булінг: «Дитяча жорстокість»	29:50-33:00 (3 хв, 10 с)	1 хв / 2 хв, 10 с	негативний

Продовження таблиці 2.2.1

7	15.10	Домашнє насильство: «Немовля з кладовища»	33:00-33:40 40 с	пряма мова відсутня	негативний
8	15.10	Тема про людей з інвалідністю: «Доступне мистецтво»	58:00 – 01:01:00 (3 хв)	1 хв/2 хв	позитивний
9	16.10	Тема безхатченків: «Убивство безхатка»	01:30-04:30 (3 хв)	1хв,50с/ 1 хв, 10 с	негативний
10	16.10	Тема про людей з інвалідністю: «Зберегти зір»	44:50-48:00 (3 хв, 10 с)	1 хв,20с/ 1 хв, 50 с	нейтральний
11	17.10	Домашнє насильство: «Побита дитина»	30:00-33:45 3 хв, 45 с	1хв,25с / 2 хв, 20 с	негативний
12	17.10	Булінг: « Недитяча жорстокість»	34:30-37:45 (3 хв, 15 с)	50 с / 2 хв,25 с	негативний
13	21.10	Домашнє насильство: «Материнська жорстокість»	02:00-05:30 (3хв, 30 с)	1хв,11с / 2 хв,19 с	негативний
14	21.10	Домашнє насильство: «Злочин та кара» (вбивство дружини)	05:30-08:30 (3 хв)	40 с	негативний
15	21.10	Булінг: «Затяжне розслідування» (знуцання над неповнолітнім)	30:45-34:35 (3 хв,50 с)	1хв,50с / 2 хв	негативний
16	23.10	Тема безхатченків: «Діти без догляду»	32:30-35:35 (3 хв, 5 с)	1 хв / 2 хв, 5 с	негативний
17	23.10	Домашнє насильство: «Небезпечне кохання»	52:40-56:00 (3 хв, 20 с)	52 с / 2 хв, 28 с	негативний
18	23.10	Тема про людей з інвалідністю: «Підготовка до марафону» (бійців, котрі отримали інвалідність)	57:35-59:55 (2 хв, 30 с)	1 хв / 1 хв, 30 с	позитивний
19	24.10	Домашнє насильство: «Сімейна жорстокість» (чоловік бив жінку і 6- місячну дитину)	20:30-23:23 (2 хв, 53 с)	53 с / 2 хв	негативний
20	24.10	Домашнє насильство: «Доля дітей» (мати хотіла зарізати 3-ох дітей)	28:50-31:55 (3 хв, 5 с)	1хв, 14с/ 1 хв, 51 с	негативний
21	25.10	Домашнє насильство: «Убивчі ревності» (чоловік убив кохану)	28:50-31:15 (2 хв, 25 с)	40 с / 1 хв, 45 с	негативний
22	25.10	Домашнє насильство: «Родинна трагедія» (чоловік убив тещу і тестя, поранив доньку)	31:15-33:25 (2 хв, 10 с)	35 с / 1 хв, 35 с	негативний

23	25.10	Булінг: «Підліткова агресія»	33:30-37:10 (3 хв, 40 с)	1хв, 16с/ 2 хв, 24 с	негативний
24	29.10	Тема про людей з інвалідністю: «Футболіст на візку»	55:55-59:30 (3 хв, 35 с)	40 с / 2 хв, 55 с	нейтральний
25	30.10	Тема про людей з інвалідністю: «Ветеранський марафон»	53:00-55:45 (2 хв, 45 с)	1хв,10 с/ 1 хв, 35 с	нейтральний
26	31.10	Тема про людей з інвалідністю: «Знущання над пацієнтами» (в психічній лікарні)	21:00-24:50 (3 хв, 50 с)	1 хв / 2 хв, 50 с	негативний
27	31.10	Тема про людей з інвалідністю: «Напад на пенсіонера» (який пережив інсульт)	28:00-31:00 (3 хв)	30 с / 2 хв, 30 с	негативний

Час ефірного мовлення у вечірніх випусках новин на телеканалі ТОВ «ТРК “Студія 1+1”» в період з 1 по 31 жовтня 2019 року складає 31 година, 17 хв (1877 хв). А соціальним темам виділено 1 годину 20 хвилин (80 хв).

Рис. 2.2.1. Частка висвітлення тематики соціально-вразливих груп населення на телеканалі ТРК «Студія 1+1» у вечірніх випусках новин в період з 01.10 по 31.10.2019.

Приділяючи більше уваги політичним темам та міжнародним питанням, журналісти «ТСН» майже зовсім не висвітлюють соціально важливі проблеми. У новинах про соціально вразливі групи населення мало аналітики, глибини бачення проблем, пропозицій щодо їх вирішення.

Рис. 2.2.2. Відсоткове співвідношення новин «ТСН» на соціальні теми в період з 1 по 31 жовтня 2019 р.

Частка висвітлення тематики соціально вразливих груп населення на телеканалі ТОВ «ТРК “Студія 1+1”» у вечірніх випусках новин «ТСН» в період з 01.10 по 31.10.2019.

Найбільше уваги приділяється темі домашнього насильства, яке в переважній більшості має кримінальний характер. На другому місці – висвітлення інформації про людей з інвалідністю. Ця тематика має найбільшу кількість новин з позитивною тональністю. На третьому місці – булінг, новин про цю проблему останнім часом подається все більше і журналісти «ТСН» намагаються розкрити її якнайширше. На четвертому місці тема про безхатченків. Їй приділяється найменше уваги і ці новини не мають ніякого соціального значення.

Вирахувавши частку новин соціального спрямування на телеканалі «Студія 1+1» можна зробити висновок, що такі новини висвітлюються, але в невеликій кількості і не досить якісні.

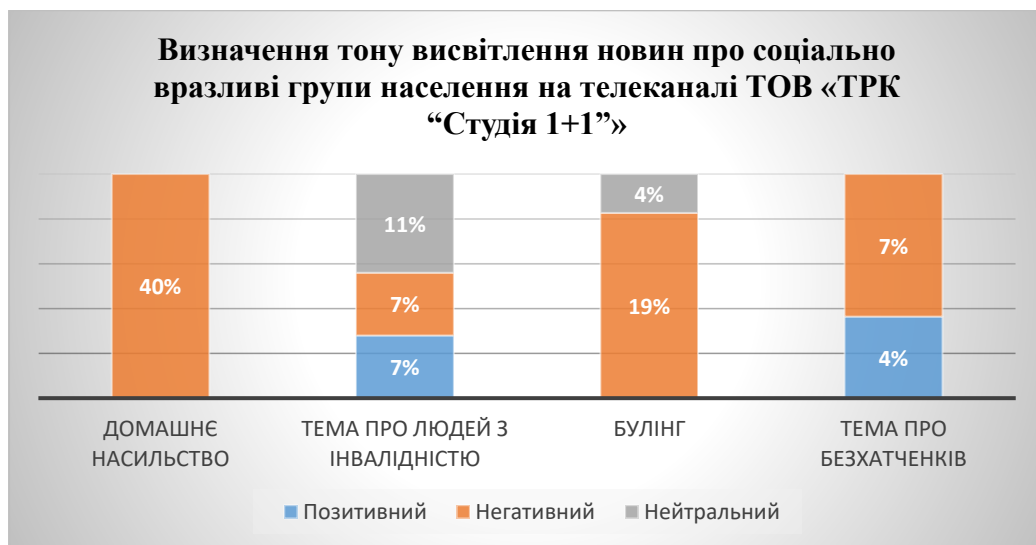

Рис. 2.2.3. Тональність новин «ТСН» про соціально вразливі групи населення.

Тональність висвітлення новин про соціально вразливі категорії населення є позитивною, якщо спосіб подачі інформації і її характер – позитивно налаштований; якщо спосіб подачі та характер повідомлення є критично або негативно налаштованим до суб’єкта дослідження – тональність визначається як негативна; якщо спосіб подачі інформації та її характер нейтральний – відповідно тональність нейтральна.

Тональність новин «ТСН» в переважній більшості – негативна і складає 73% від загального обсягу сюжетів про соціально вразливі групи населення. Нейтральна – 15% і позитивна 11%.

Таблиця 2.2.2

Кількісні показники моніторингу на телеканалі ПАТ НСТУ у вечірніх випусках новин

№	Час	Суб’єкт	Загальний час	Пряма/непряма мова	Тон
1	06.10	Тема безхатченків: «Безпритульна співачка»	20:05-21:10 1 хв, 5 с	10 с / 55 с	позитивний

Продовження таблиці 2.2.2

2	08.10	Тема про людей з інвалідністю: «Басейн для дітей з інвалідністю»	18:15-21:15 (3 хв)	1 хв / 2 хв	позитивний
3	09.10	Тема про людей з інвалідністю: «Ліки для тяжкохворих»	17:35-21:35 (4 хв)	2хв,5с / 1 хв, 55 с	негативний
4	15.10	Тема про людей з інвалідністю: «Міжнародний День білої тростини»	14:23-17:50 (3 хв, 27 с)	1хв,3с / 2 хв, 24 с	нейтральний
5	19.10	Тема про людей з інвалідністю: «Ігри нескорених»	20:00-21:55 (1 хв, 55с)	1 хв, 6 с/ 49 с	позитивний
6	20.10	Тема про людей з інвалідністю: «Рак молочної залози»	08:00-10:20 (2 хв, 20 с)	1 хв,10с/ 1 хв, 10 с	негативний
7	20.10	Тема про людей з інвалідністю: «Благодійний марафон для підтримки онкохворих»	10:25-13:05 (2 хв, 40 с)	1 хв, 5 с/ 2 хв, 35 с	позитивний
8	21.10	Тема про людей з інвалідністю: «Державної допомоги вимагали хворі на меланому»	19:42-22:45 (3 хв, 3с)	1хв,36с/ 1 хв, 27с	негативний
9	22.10	Тема про людей з інвалідністю: «Українці, які потребують трансплантації мусять ходити під стіни міністерства охорони здоров'я»	12:53–15:27 2 хв, 34 с	1хв,18 с/ 1 хв, 16 с	негативний
10	23.10	Тема безхатків: «Притулок для безхатків в Кропивницькому»	16:27-19:00 2 хв, 33 с	1хв,18с/ 1 хв, 15 с	позитивний
11	24.10	Тема про людей з інвалідністю: «Ігри нескорених» в Нідерландах. Воїн-учасник з інвалідністю	17:30-20:20 2 хв, 50 с	1 хв, 5 с/ 1 хв, 45 с	позитивний
12	26.10	Тема про людей з інвалідністю: «Мітинг за легалізацію медичного канабісу»	06:15-09:03 (2 хв, 48 с)	1хв, 37с/ 1 хв, 11 с	негативний

13	28.10	Тема про людей з інвалідністю: «Катування працівниками поліції онкохворої ув'язненої»	21:40-22:50 2 хв, 10 с	30 с / 1 хв, 40 с	негативний
14	28.10	Тема про людей з інвалідністю: «Порушення прав людини» (знущання над пацієнтами психоневрологічного інтернату)	23:00-25:45 (2 хв, 45 с)	50 с / 1 хв, 55 с	негативний

Примітка: назви матеріалів у звітах є умовними та не обов'язково відповідають заголовкам у випусках.

Час ефірного мовлення у вечірніх випусках новин на телеканалі ПАТ НСТУ в період з 1 по 31 жовтня 2019 року складає 11 год, 47 хв (707 хв). А соціальним темам виділено 37 хв.

Рис. 2.2.4. Частка висвітлення тематики соціально-вразливих груп населення на телеканалі ПАТ «НСТУ» у вечірніх випусках новин в період з 01.10 по 31.10.2019.

ПАТ «НСТУ» у порівнянні з ТРК «Студія 1+1» має більшу частку новин соціального спрямування у відсотковому відношенні. Але це новини переважно на

тему людей з інвалідністю та безхатченків. Тема булінгу і домашнього насильства не висвітлюється взагалі.

Рис. 2.2.5. Відсоткове співвідношення новин на соціальні теми в період з 1 по 31 жовтня 2019 р.

Найбільше уваги в новинах ПАТ «НСТУ» приділяється людям з інвалідністю, 12 матеріалів з 14. І в переважній більшості це сюжети з негативною тональністю (50% від всіх матеріалів). Але журналісти подають інфомацію повноцінною та достовірною, допомагаючи цим вирішити проблеми соціально вразливої групи населення. На другому місці – висвітлення інформації про безхатченків. Це лише 2 матеріали, один з яких є соціальним.

Вирахувавши частку новин соціального спрямування на телеканалі ПАТ «НСТУ» можна зробити висновок, що теми про соціально вразливі групи населення висвітлюються, але в невеликій кількості і в дуже обмеженій тематиці, що говорить про можливу некомпетентність журналістів у темах домашнього насильства та булінгу.

Рис 2.2.6. Тональність новин ПАТ «НСТУ» про соціально вразливі групи населення.

Якісний аналіз

У моніторингу досліджуються вечірні випуски новин у прайм-тайм двох загальнонаціональних телеканалів різної форми власності. Перший – ТОВ «ТРК “Студія 1+1”», який входить до медіаконгломерату «1+1 Media», кінцевим бенефіціарним власником телеканалу є олігарх Ігор Коломойський, а власником істотної участі – Ігор Суркіс, що значно може впливати на частку та якість подачі інформації про соціально вразливі групи населення. Другий – ПАТ «НСТУ» – суспільний телеканал у складі Національної суспільної телерадіокомпанії України, який повинен якісно відрізнятися від комерційного та державного, має слугувати розвиткові людини, суспільства, бути противагою маніпуляцій та пропаганди комерційних та державних ЗМІ. При цьому, потребам меншин повинна приділятися особлива увага. Чи так це, дізнаємося з якісного аналізу контенту новин вищезгаданих телеканалів.

До уваги беруться сюжети про соціально важливі проблеми, такі як: домашнє насильство, булінг, тема інвалідності та безхатків. Кожний матеріал оцінюється в комплексі (студійна підводка+сюжет+відводка) як єдиний матеріал.

Щоби максимально зменшити суб'єктивізм у новинних матеріалах, в основу оцінок ми виокремили ключові стандарти інформаційної журналістики, які, на відміну від оцінок, здебільшого цілком вимірювані. До них входять: баланс думок, оперативність, достовірність, відокремлення фактів від думок, точність, повнота інформації.

Перший стандарт, який дає змогу безсторонньо оцінити тональність матеріалу – *баланс думок*, особливо важливий для конфліктних тем.

При аналізі двох телеканалів було виявлено порушення цього стандарту:

1. Повинно надатися слово усім сторонам конфлікту:
 - *«На моторошну знахідку натрапили підлітки, які живуть неподалік»* («Убивство пенсіонерки» від 1.10.2019 в «ТСН») – підтверджуючих коментарів очевидців чи їх батьків не надається; *«експерти сказали»* – пряма мова «експертів» відсутня. Коментарі дали керівнику сектору превенції поліцейського відділку, сусідам загиблої, речниці прокурора та керівнику поліцейського відділку;
 - відсутня пряма мова взагалі, що не розкриває всю суть історії і глядач може зробити неправильні висновки («Бездомна з талантами» від 2.10.2019 в «ТСН»); в свою чергу на ПАТ «НСТУ» подають матеріал про цю героїню в іншому ключі, розповідають про її важку долю та як було *«...зібрано 350 тис. доларів та допомогли з житлом»* (ким зібрано і хто допоміг невідомо). Повідомляється про те, що *«американський продюсер Джуель Даймонд хоче укласти з Емілі контракт і записати альбом»* (коментарів продюсера не надано). Натомість слова подяки в прямій мові виражає героїня сюжету. («Безпритульна співачка» від 6.10.2019 в «Новинах»);
 - *«Дитяча жорстокість»* висвітлена у випуску новин досить неоднозначно. Взяті коментарі від однієї із постраждалих дівчат, директора школи, речниці головного управління поліції, місцевих хлопців (не причетних до

події) і дівчини, яку «ТСН» не ідентифікували. Питання чому немає прямої мови безпосередньо учасників події залишається відкритим (від 15.10.2019 в «ТСН»);

- «Немовля з кладовища» – сюжет в якому відсутня пряма мова і журналісти вдаються до таких виразів: *«медики заспокоїли, що дитя житиме»* (підтверджуючі коментарі відсутні), *«пара, що її знайшла, хоче взяти за дочку»* (коментарів пари також немає), *«в поліції припускаються, дівчинку позбулися, бо родина хотіла хлопчика»* (відсутня пряма мова). Тому баланс думок не було дотримано. (від 15.10.2019 в «ТСН»);

- *«Мати пояснила, що дитину не біла», «з її слів, татові дитина не потрібна», «ненька згодом пояснила, залишила синочка, бо пішла на побачення»* – підтвердження слів героїні у сюжеті не показано («Мамина турбота» від 15.10.2019 в «ТСН»);

- У сюжеті «Побита дитина» повідомляється про те як нині почувається дитина (раніше згадувана в новинах подія, коли мати побила свого місячного малюка). Але немає коментарів мами (від 17.10.2019 в «ТСН»);

- Матеріал «Материнська жорстокість» не має повноцінної інформації, так як відсутні коментарі учасників конфлікту – матері і дітей. (від 21.10.2019 в «ТСН»);

- журналісти використовують конструкцію *«як нам вдалося з'ясувати, чоловік постійно був у Росії на заробітках»*, але від кого дізналися невідомо. *«За словами сусідів тесть і теща не розмовляли уже 8 років»*, – відповідних підтверджуючих коментарів не було. Тому баланс думок не було дотримано. («Родинна трагедія» від 25.10.2019 в «ТСН»);

- Про *«Ймовірне катування онкохворої у в'язниці»* розповідається у сюжеті суспільного. *«Імені жінки у державному бюро розслідувань не називають»*, коментар надала лише його речниця: *«Працівники установи відбування покарання не надавали належним чином медичну допомогу онкохворій ув'язненій ... і під час транспортування, за попередньою інформацією в заяві,*

працівники установи відбування покарання побили цю жінку», а сторони конфлікту ніяк не фігурують в сюжеті з прямою мовою, тому що «імені жінки у Державному бюро розслідувань не називають». (від 28.10.2019 в «ТСН»).

2. За відсутності особи, яку критикують, журналіст обов'язково повинен озвучити намір редакції отримати коментар пізніше:

- Слово не надається усім сторонам конфлікту, підозрювану у скоєнні злочину не показують, не пояснюють чому і не озвучено про намір редакції отримати коментар пізніше («Убивство пенсіонерки» від 1.10.2019 на ТОВ «ТРК “Студія 1+1”»);

- немає коментарів людини, яку критикують і не озвучено про намір редакції отримати їх пізніше. («Мамина турбота» від 15.10.2019 в «ТСН»);

- не озвучено намір редакції отримати коментарі від обвинуваченої матері пізніше. Є лише пряма мова медичних працівників, психологині, керівниці служби у справах дітей та сусідів. (ТОВ «ТРК “Студія 1+1”» від 17.10.2019);

- *«Зараз мати збирає пакет документів, щоб забрати дітей з притулку, жодних санкцій до неї не застосовуватимуть, мовляв, жінка від дітей не відмовлялася, просто потрапила у безвихідь».* Але саму жінку не показують, не пояснюють чому і не озвучують намір взяти коментар пізніше, тому баланс думок знову не дотриманий. («Діти без догляду» від 23.10.2019 в «ТСН»);

- «Доля дітей» – сюжет про те як мати намагалася зарізати дітей. Дається коротка відповідь доньки на питання «Як ти себе почуваєш?», –«Не очень». При цьому обличчя дитини замасковане, що відповідає етичним і правовим нормам. Але коментарі матері та інших дітей відсутні (і не пояснюється чому). Тому баланс думок в цьому матеріалі не дотримано. (від 24.10.2019 в «ТСН»).

3. Не можна використовувати абстрактні конструкції:

- *«правоохоронці не повідомляють* («Материнська жорстокість» від 21.10.2019 в «ТСН»).

4. Надання обвинуваченій стороні повноцінної можливості відповісти на обвинувачення чи критику:

- «Злочин і кара» про те, як чоловік з другом убили колишню дружину. Пряма мова надається чоловіку, але лише пару слів: *«Я причетний до цієї справи, але людини я не вбивав»*, другу: *«Я не имел никакого денежного интереса»*. Обвинуваченим сторонам надали лише формальну можливість відповісти на обвинувачення, тому баланс думок не дотримано. (від 21.10.2019 в «ТСН»).

5. У випадках відмови коментаря , треба заявляти про факт відмови з поясненням її причини зі слів конкретної особи, яка відмовилася коментувати:

- журналістам відмовили: *«Коментувати ситуацію офіційно представники омбудсмена в області відмовились»* – але причини не пояснено. Подано пряму мову головної медсестри, кухарів, начальника поліції, очільника громадської організації та нового директора. Хоч залучено до сюжету багато людей, але вважати баланс думок дотриманим ми не можемо, так як відсутні думки самих учасників конфлікту. («Порушення прав людини» від 28.10.2019 в «Новинах»).

З аналізу стандарту балансу думок в новинах на двох телеканалах різної форми власності можна зробити висновок, що на ТОВ «ТРК “Студія1+1”» висвітлення справжніх проблем стає дуже специфічним. На екранах ми спостерігаємо, в переважній більшості, за висвітленням проблем у побутовому ракурсі (домашнє насильство), в якому журналісти не завжди подають пряму мову всіх сторін конфлікту . На ПАТ «НСТУ» немає жодної новини про домашнє насильство, редакція надає більшого значення темі людей з інвалідністю і хоч порушення балансу думок значно рідше зустрічається та журналістам є над чим працювати.

На телеканалах, які аналізуються є порушення стандарту балансу думок, але професійно правильно створених матеріалів більше (44% з порушеннями на ТОВ «ТРК “Студія 1+1”» і 14% на ПАТ «НСТУ»).

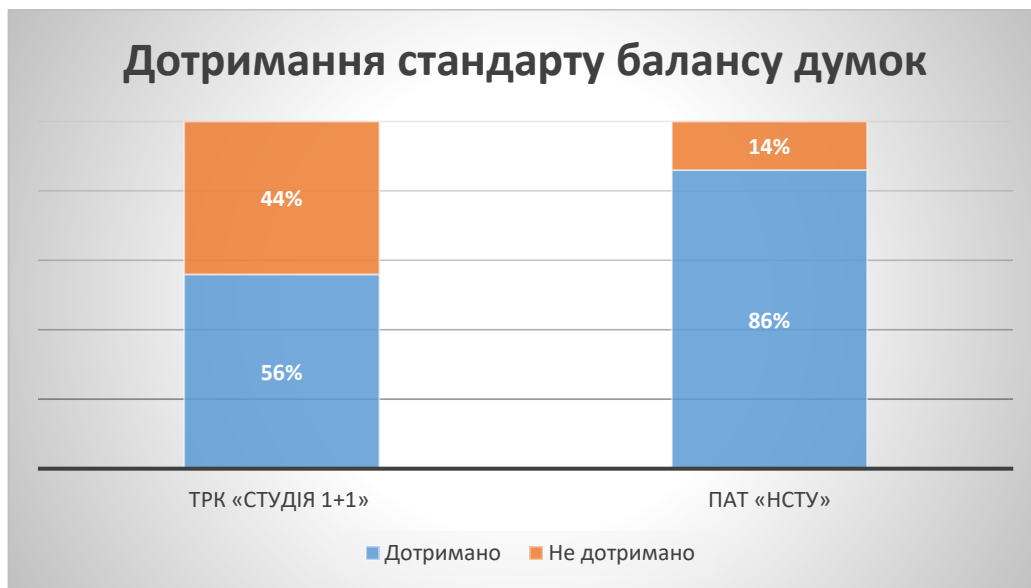

Рис 2.2.7. Дотримання стандарту думок на телеканалах ТРК «Студія 1+1» і ПАТ «НСТУ».

Другий стандарт якісного аналізу – це *оперативність*, за визначенням «конфліктує» з попередніми. Адже на пошук і перевірку всіх фактів, необхідних для балансу думок, може знадобитися набагато більше часу, ніж є у журналістів до ефіру. Цей «конфлікт» вирішується в простий спосіб. Оперативно подаючи інформацію, деталі якої ще не встигли знайти і перевірити, варто позначати те, чого на цей момент бракує. І повідомляти аудиторії про ваші подальші зусилля, спрямовані на пошук цих фактів та думок.

У нашому моніторингу взяті новини соціального спрямування, які, в деяких випадках, не прив'язані до дати. Це спеціальні репортажі («Кіно про булінг» від 08.10.2019 в «ТСН») або матеріали, які створені на прохання громадян, щоб надати історії розголосу («Небезпечне кохання» від 23.10 в «ТСН», «Сімейна жорстокість» від 24.10 в «ТСН»).

Сюжети, які оперативно подались до випуску новин, були приурочені до певного дня, тобто підготовані завчасно (Міжнародний день білої тростини –

«Доступне мистецтво від 15.10.2019 в «ТСН», «Зберегти зір» від 16.10.2019 в «ТСН» та Всеукраїнського дня боротьби з захворюванням на *рак молочної залози* «Рак молочної залози» від 20.10 в «Новинах», «Благодійний марафон» від 20.10.2019 в «Новинах»).

Що стосується інших теленовін, то дві події були оприлюднені на обох телеканалах – про безпритульну співачку (новину яку «ТСН» опублікувала 2 жовтня, а «Новини» – 6 жовтня) і знущання над пацієнтами психоневрологічного інтернату («ТСН» 31 – жовтня, «Новини» – 28 жовтня). Тому можемо вважати, що в деяких випадках оперативності не дотримуються обидва канали.

В останніх сюжетах взагалі не подається інформації про те, коли сталася подія, тому робити висновки про оперативність ми не можемо.

Третій стандарт моніторингу – *достовірність*. Цей медіаефект передбачає перевіреність і підтвердженість кожного наведеного факту чи думки конкретним і компетентним джерелом.

У новинних випусках «ТСН» були помічені наступні порушення:

1. Посилання на будь-які джерела в інтернеті є порушенням стандарту достовірності:

- *«В мережі шириться відео, де жінка співає в метро Лос-Анджелеса»* («Бездомна з талантами» від 2.10 в «ТСН»);

- використано відео із соцмережі Інстаграм без посилань (таймкод: 00:36:11 від 8.10 «Кіно про булінг» в «ТСН»).

2. Повинно бути чітке зазначення джерел кожного поданого факту:

- *«Натомість і сусіди, і правоохоронці називають обидві родини неблагонадійними»* («Убивство безхатька» від 16.10 в «ТСН») – сусіди не можуть бути компетентним джерелом, особливо, коли не були свідками події і в сюжеті не подаються підтверджуючі коментарі;

- *«З її слів, татові дитина не потрібна»* («Мамина турбота» від 15.10 в «ТСН») – відсутній коментар матері на слова журналіста;

- *«Полицейські з'ясували, вбита 77-річна харків'янка Раїса»* («Убивство пенсіонерки» від 1.10 в «ТСН») – як з'ясували невідомо, коментарі відсутні;
 - *«За даними міносвіти», 73% українських школярів вже стикались із цькуванням»* («Дитяча жорстокість» від 15.10 в «ТСН») – відповідний відеоряд і коментарі від представників міносвіти відсутні;
 - *«але персонал закладу заперечує»* («Знущення над пацієнтами» від 31.10 в «ТСН») – прямої мови персоналу не надано
3. Не можна використовувати абстрактні конструкції:
- *«з'ясувалося, донька переїхала до Києва»* («Убивство пенсіонерки» від 1.10 в «ТСН») – не відомо ким з'ясувалося.

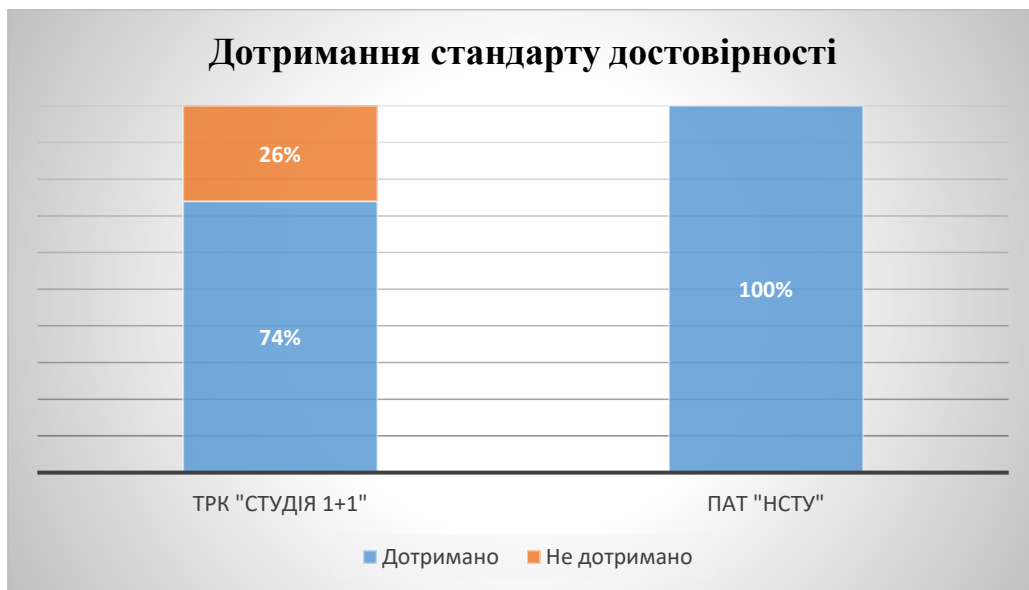

Рис. 2.2.8. Дотримання стандарту достовірності на телеканалах ТРК «Студія 1+1» і ПАТ «НСТУ».

Четвертий стандарт – це **відокремлення фактів від думок**. Ключовий його прояв – це власні висновки чи оцінки журналіста (автора сюжету чи ведучого в підводці) або ж нечіткість меж між фактами й суб'єктивними думками. Тож порушення стандарту виявляється найбільше в журналістському тексті — це

начитка журналіста за кадром у сюжеті чи підводка до матеріалу, озвучувана ведучим у студії. Розберемо ці ситуації докладніше.

1. Не можна позначати прості дії лексикою урочистого стилю:

- *«...адже про зникнення жінки ніхто не заявляв»* («Убивство пенсіонерки» від 1.10 в «ТСН») – можна замінити на слово «повідомив»;

- *«нині медсестри демонструють “ТСН” зразкові палати та акуратно застелені ліжка»* («Знущання над пацієнтами» від 31.10 в «ТСН»)

2. Не можна використовувати емоційні суб'єктивні оцінки.

- *«на моторошну знахідку натрапили підлітки», «перелякані школярі», «не вдавалося вийти на слід душогуба»* («Убивство пенсіонерки» від 1.10 в «ТСН»);

- *«незвичайний виступ зафільтував поліцейський»* («Бездомна з талантами» від 2.10 в «ТСН»);

- *«один із найкращих режисерів»* («Кіно про булінг» від 8.10 в «ТСН»);

- *«жорстоке побиття на шкільному стадіоні», після чого жорстоко відлущувала»* («Дитяча жорстокість» від 15.10 в «ТСН»);

- *«рідні загиблого Олександра приголомшені таким жорстоким убивством»* («Убивство безхатка» від 16.10 в «ТСН»);

- *«в синцях за забитим кров'ю носиком 19-річна мати зачинила маленького Микитку в кімнаті і зникла»* («Мамина турбота» від 14.10 в «ТСН»),

«трое молодших дітей – півтора, три та п'яти роки були поранені» («Материнська жорстокість» від 21.10 в «ТСН») – пестливі форми сприймаються як яскраві виражальні засоби, які допомагають авторові тонко і глибоко

відтворити негативні відтінки ставлення про предмет/суб'єкт мовлення;

- *«На НСК «Олімпійському» всі у гарному гуморі»* (Підготовка до марафону» від 23.10 в «ТСН»);

- *«На перерві активні та веселі»* («Підліткова агресія» від 25.10 в «ТСН»);

- *«це так важко взути неслухняні ноги», «але найважче – крокувати»* («Футболіст на візку» від 29.10 в «ТСН»);

- *«Вони втомлені, але щасливі»* («Ветеранський марафон» від 30.10 в «ТСН»);

- *«виявили факти жорстокого поводження із хворими»* («Знущання над пацієнтами» від 31.10 в «ТСН»);

- *«і влаштував на роботі шикарні обіди»* («Знущання над пацієнтами» від 31.10 в «ТСН»);

- *«можна жобре провести час»* («Міжнародний день білої тростини» від 15.10 в «Новинах»)

3. Не можна журналісту оцінювати модальність сказаного або вчиненого героєм (-ями) матеріалу:

- *«поліція, розслідуюча справу, до останнього не могла повірити, що злочин скоїли двоє шестикласників»* («Убивство безхатка» від 16.10 в «ТСН»).

4. Не можна вдаватися до безпідставних узагальнень, коли суб'єктивну думку однієї або декількох людей поширюють на невизначено велику кількість людей:

- *«люди запідозрили, що тут вони і ночують»* («Діти без догляду» від 23.10 в «ТСН»);

- *«очевидці кажуть, що намагалася їх вбити»* («Доля дітей» від 24.10 в «ТСН»)

- *«сусіди жахнулися від побаченого»* («Родинна трагедія» від 25.10 в «ТСН»);

- *«але персонал закладу заперечує»* («Знущання над пацієнтами» від 31.10 в «ТСН»).

Рис. 2.2.10. Дотримання стандарту відокремлення фактів від думок на телеканалах ТРК «Студія 1+1» і ПАТ «НСТУ».

П'ятий стандарт – **точність**. ЗМІ мають розповсюджувати тільки правдиву інформацію. Ненадійні джерела інформації можуть призвести до поширення неточної маніпулятивної інформації, яка зашкоджує аудиторії ЗМІ. Особливу увагу варто приділяти іменам героїв, власним назвам, числам. Порухення, якими грішать загальнонаціональні телеканали:

1. Точність передбачає відповідність кожного поданого факту реальності й дослівності цитування:

- *«експертиза засвідчила, що літню жінку задушили»* («Убивство пенсіонерки» від 1.10 в «ТСН») – чия експертиза невідомо, коментарі з цього приводу не надані

2. Не можна вимірюваний факт підміняти власною оцінкою, робити безпідставні узагальнення:

- *«з часом жертвою стала інша неповнолітня»* («Дитяча жорстокість» від 15.10 в «ТСН») – відбулося навішування ярлика «жертва».

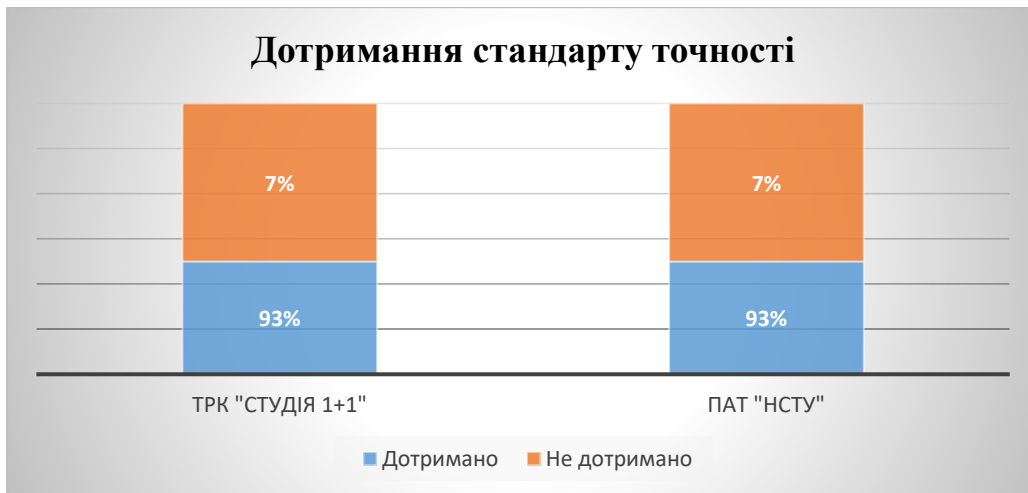

Рис. 2.2.11 Дотримання стандарту точності на телеканалах ТРК «Студія 1+1» і ПАТ «НСТУ».

Шостий стандарт – *повнота*. У новинах має бути відповідь на питання: що сталося, де сталося, коли сталося; додатково – чому сталося і до чого це призведе, а також коментарі експертів. У новинних випусках телеканалів «Студія 1+1» і «НСТУ» цей стандарт не дотриманий повністю.

1. Час події має зазначатися конкретно, узагальнено-розмиті позначення не є дотриманням стандарту повноти:

- *«До США марафонці відлітають вже завтра»* («Підготовка до марафону» від 23.10 в «ТСН»);
- *«В одному зі спальних районів Харкова, в травні цього року»* («Убивство пенсіонерки» від 1.10 в «ТСН»);
- *«про шкільну банду в спальному районі розповість Яків Носков»* («Дитяча жорстокість» від 15.10 в «ТСН»);
- *«на Одещині підлітки заради розваги до смерті забили безпритульного»* («Убивство безхатька» від 16.10 в «ТСН»);
- *«З Черкащини Наталія Нагорна»* («Футболіст у візку» від 29.10 в «ТСН»);

- «На Вінничині у психоневрологічному інтернаті» («Знущення над пацієнтами» від 31.10 в «ТСН»);
- «раптовий візит ... влаштували минулого місяця» («Порушення прав людини» від 28.10 в «Новинах»).

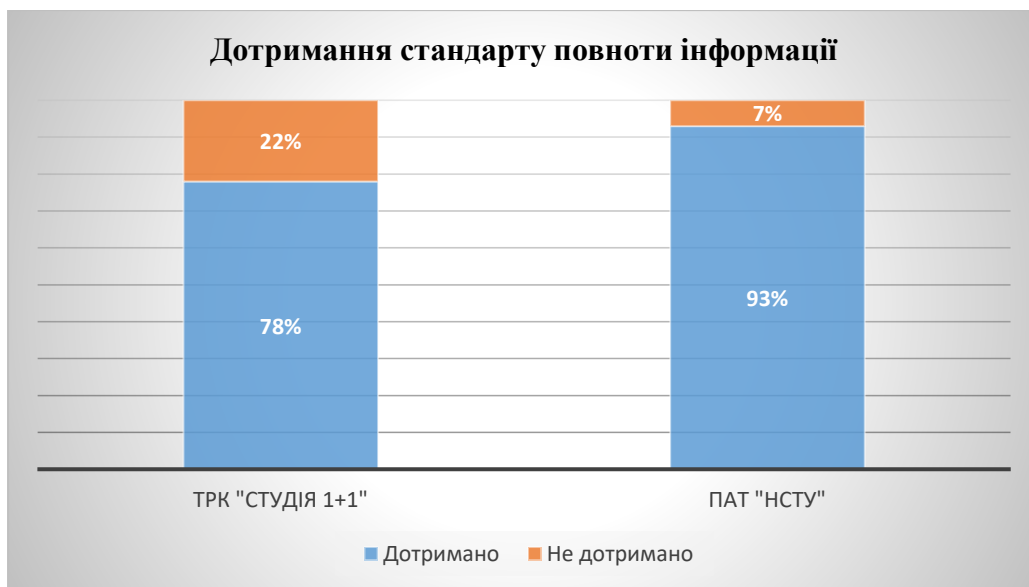

Рис. 2.2.12. Дотримання стандарту повноти інформації на телеканалах ТРК «Студія 1+1» і ПАТ «НСТУ».

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що ЗМІ можуть глибоко впливати на свідомість людей. Такий вплив за характером можна розділити на негативний (криміногенний) і позитивний (профілактичний). Особливу увагу кримінальній темі приділяє «ТСН», журналісти часто вдаються до провокаційних висловів і це сприяє погіршенню кримінологічної ситуації, що може виражатися в підвищенні загального рівня агресії в суспільстві, зниженні рівня толерантності, зниження цінності людського життя, ігноруванні права приватної власності і т.д. Такий вплив може ускладнювати або навіть перешкоджати діяльності правоохоронних органів, надаючи злочинцям корисну інформацію про методи боротьби зі злочинністю. Подібна дія може призводити до зростання рівня злочинності та інших негативних наслідків.

ПАТ «НСТУ» в свою чергу виконує більше профілактичну функцію. Це полягає в наданні адекватної інформації про стан тієї чи іншої проблеми, яка дозволяє громадянам вживати адекватних заходів для збереження свого життя чи здоров'я. Інформуючи суспільство про можливі загрози або спосіб вирішення питань, мас-медіа сприяють зниженню виникнення проблем (наприклад, подаються поради як вберегти зір).

При аналізуванні телеканалів ТРК «Студія 1+1» і ПАТ «НСТУ» ми виявили, що ці два загальнонаціональні ЗМІ мають зовсім різну подачу інформації. Це пов'язано з їх формою власності. Приватна ТРК «Студія 1+1» в основі подачі інформації полубляє смакувати подробиці приватного життя, що підвищує їм рейтинги. Тоді як ПАТ «НСТУ» віщає про людей з інвалідністю, показуючи суспільству, як живуть та розвиваються такі люди, що може мотивувати до роботи над собою.

Поширювана ЗМІ інформація все сильніше впливає на поведінку людей. Вона впливає на необмежене коло осіб, на все населення в цілому, на злочинців, постраждалих, працівників правоохоронних органів та суддів, впливає на дорослих і неповнолітніх. При цьому одна і та ж інформація на різних людей надає різний вплив: на одних – позитивне, на інших – негативне або навіть провокує, що викликає будь-яку раптову реакцію, в тому числі і кримінальну.

Поради журналістам, котрі бажано застосовувати в роботі з соціально вразливими групами населення:

1. Удосконалити вже наявні і додати нові проблеми для висвітлення на телеканалах України, тому що подається дуже мало тем і у вузькому спектрі:

- Демографія (смертність значно вища, ніж народжуваність);
- Гендерна рівність (чи існує вона в Україні і для чого взагалі потрібна);
- Насильство (чому мало хто карається і як вберегти себе);
- Булінг (чому це явище стало таким популярним та як з цим боротись);

- ЛГБТ-спільноти (популярна тема, але зовсім не розкрита в нашому суспільстві) та інші.

2. Не порушувати етичні і правові норми журналістики в роботі з соціально-вразливими категоріями населення.

3. Відвідувати спеціалізовані тренінги, що дозволять журналістам набути навичок роботи у вузькоспеціалізованих темах.

ВИСНОВКИ

Дослідивши особливості використання етичної і правової культури в журналістській діяльності стало зрозуміло, що результативність журналістики залежить від дотримання правових та етичних норм. Основою функціонування засобів масової інформації в правовій державі є свобода масової інформації. Але будь-яка свобода ніколи не буває безмежною, вона повинна сполучатися з відповідальністю – правової та етичної. Чим більше свободи дій, а значить і можливостей впливати на суспільне життя надано журналістиці, тим вище міра її відповідальності за характер і наслідки використання цієї свободи. І кожен журналіст, виконуючи свій професійний обов'язок, зобов'язаний відповідати на вимоги, що пред'являються до журналістики, своєю творчістю, достовірними, об'єктивними публікаціями, які ніхто не зміг би спростувати.

Проаналізувавши чинне законодавство України, можна зробити висновок, що сьогодні значна увага приділена гарантіям професійної діяльності журналістів. Держава намагається реалізувати права і свободи журналістів шляхом покладання обов'язків на установи та організації, їх посадових осіб надавати об'єктивну інформацію про свою діяльність. Визначено порядок акредитації журналістів при установах та організаціях. Докладається багато зусиль для вирішення питань, щодо встановлення відповідальності за порушення прав і свобод журналістів, перешкоджання їх професійній діяльності, переслідування журналіста у зв'язку з його професійною діяльністю, здійснення цензури тощо.

На сьогодні журналісти, під час здійснення своєї професійної діяльності, мають можливість користуватися загальноновизнаною свободою думки і слова, свободою вираження, в той же час, підкреслюється неприпустимість зловживання правами та свободами журналіста.

Одним із головних порушень журналістської етики є використання мови ворожнечі. Особливо роки військового конфлікту сприяють її розмноженню. Мова

ворожнечі – це висловлювання, що базується на запереченні рівності людей у правах, розпалюють чи виправдовують ненависть до групи людей за певною ознакою. Мова ворожнечі поділяється на три основні види. Жорстку: заклики до насильства, дискримінації та завуальовані заклики до насильства і дискримінації. Середню: виправдання історичних випадків насильства та дискримінації, публікація висловлювань, які ставлять під сумнів історичну правду про випадки насильства та дискримінації, звинувачення етнічної групи у спробах захоплення влади чи територіальній експансії, звинувачення в негативному впливі групи на суспільство, заперечення громадянства та міркування про непропорційну перевагу групи. М'яку: створення негативного іміджу, твердження про неповноцінність групи, твердження про моральні недоліки групи, цитування ксенофобії та висловлювань без коментаря, приписувати зовнішності людини негативні характеристики, використання назв і самоназв. Лінгвістичні ознаки мови ворожнечі: навішування ярликів, узагальнення, розподіл на «своїх» та «чужих», вибір непривабливого ракурсу подачі події, нелітературні слова, іронія, використання слів «так звані», категоричні твердження, створення самоназв.

Тема домашнього насильства є однією із найпопулярніших у висвітленні в новинних випусках серед українських ЗМІ. Для роботи з такою тонкою темою мало просто знайти героїв – журналіст, який збирає інформацію, має враховувати особливості спілкування з людьми, які пережили або переживають насильство. Тому можна вивести декілька правил роботи з цією тематикою:

1. Стежити за термінологією та за словами, які вживає журналіст;
2. У бесіді з людиною та в самому сюжеті уникати ярлика «жертва» — краще замінити на словосполучення «людина, що пережила насильство»;
3. Не публікувати у відкритий доступ інформацію, яка може нашкодити людині;
4. Контекстуалізувати історію статистикою, це допоможе продемонструвати аудиторії справжні масштаби проблеми;

5. Бути особливо чутливим при створенні репортажу про людей, які пережили насильство (перед початком інтерв'ю дати людині час, аби налаштуватися на розмову; не ставити різких, відвертих і болючих запитань «у лоба» одразу);

6. Знати закони, це допоможе краще орієнтуватися в темі і можна більш широко та аргументовано пояснити аудиторії, які саме дії є протизаконними та яка відповідальність за це передбачена;

7. Уникати оцінних суджень та звинувачень;

8. Звертатися до громадських організацій чи профільних спільнот. Це можуть бути коментарі правозахисників, адвокатів, соціальних працівників, представників об'єднань, які допомагають жертвам насильства, психотерапевтів та інших;

Ще одна група людей, які належать до соціально вразливих категорій, – це люди з інвалідністю. І розповідати про них треба як про звичайних людей. Тож можна виділити декілька правил, як працювати із цією темою:

1. Завжди вживати термін «люди з інвалідністю» чи «особа з інвалідністю»;

2. Уникати вживання медичних штампів, здатних підсилювати стереотипи про людей з інвалідністю як про «нездорових людей»;

3. Уникати таких фраз, як «хворіє на...», «жертва (чогось)», які викликають жаль та навіюють відчуття постійного болю та безнадійності;

4. Уникати використання образів, які передають страждання, небезпеку, ізоляцію або пасивність;

5. Більшість людей з інвалідністю використовують звичні слова для опису щоденного життя (користувачі візків «ходять на прогулянки», люди з погіршеним зором можуть бути раді когось «бачити»);

6. Слід уникати загальних фраз, які можуть надати порушенням стану здоров'я людини негативного відтінку, наприклад: «глухий як тетеря», «глухий до наших бажань», «німий як риба» тощо;

7. Вживати слова, що показують повагу до людей з інвалідністю як активних громадян, які контролюють власне життя.

Тема булінгу є досить новою у ЗМІ, тому що 18 грудня 2018 року тільки прийняли закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». Із прийняттям цього закону з'явилася необхідність формування безпечного медіапростору з висвітлення проблем цькування, адже подібні матеріали можуть завдати шкоди, насамперед дитячій аудиторії. Рекомендації для журналістів щодо коректної подачі проблеми булінгу:

1. Уникати суб'єктивних оцінок причин булінгу;
2. Не розголошувати дані, які дають можливість ідентифікувати особу, яка постраждала/завдала чи була спостерігачем цькування;
3. Не рекомендується у будні в час, коли дитина може здійснювати самостійний телеперегляд з 7:00 до 22:00 візуально чи аудіально детально зображувати випадки булінгу, способи нанесення фізичних, психологічних страждань чи економічної шкоди, знущань і насмішок на сексуальні, гендерні та інші теми;
4. Поширювати інформацію про соціальні причини булінгу, способи запобігання, про необхідність допомоги всім особам, які стали учасниками булінгу;
5. До вироблення контенту долучати фахових експертів у сфері протидії булінгу (психологів, спеціалістів освітньої галузі, представників правоохоронних органів, соціальних служб тощо);
6. Створюючи медіапродукцію про булінг, намагатись знайти противагу негативу, зокрема, повідомляючи про історії успіху чи толерантності;
7. Медіапрацівникам треба підвищувати рівень знань щодо явища і механізму булінгу завдяки спеціалізованим курсам.

До соціально вразливих груп належать безхатченки. Головне завдання журналістів у роботі з цією темою – повернути суспільство обличчям до

бездомних, зруйнувати стереотипи і, не в останню чергу, дати цим людям заробити.

Проаналізувавши усі сюжети, щодо соціально вразливих груп населення, а саме – 41, в яких згадували людей, які постраждали від домашнього насильства, учасників булінгу, безхатченків та людей з інвалідністю, за місяць жовтень (а саме з 01.10.19 по 31.10.19) на двох загальнонаціональних телеканалах – «Студія 1+1» і «НСТУ» ми виявили ряд порушень як правових, так і етичних норм журналістики.

Було зафіксовано порушення Закону України «Про телебачення і радіомовлення», а саме статті 6 та 62, в яких ідеться про неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій, а саме, трансляції програм або їх відеосюжетів, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися.

Що стосується дотримання етичної культури у новинних випусках, то, також, є свої недоліки. А саме, вживання мови ворожнечі в поданні інформації про соціально вразливі групи населення.

Тема домашнього насильства дуже популярна на ТОВ «ТРК “Студія 1+1”», складає 38% від загальної кількості соціальних тем, які ми аналізували (в ПАТ «НСТУ» жодного повідомлення). Ні в одному із матеріалів не було розказано про те як вберегти себе від домашнього насильства, до кого звернутися за допомогою та, що робити у випадках систематичного насилля. Матеріали на цю тему мають найвищий рівень прояву мови ворожнечі. Згадки про домашнє насильство були у кримінальному контексті і 100% усіх матеріалів мали негативні характеристики чи некоректну лексику.

Найпоширеніша помилка журналістів та журналісток «ТСН» – це упереджене ставлення до людей, які є ініціаторами насильства. Більшість матеріалів створюють чи підтримують стереотипи щодо них. Перше – використовують емоційно-суб’єктивні оцінки, це робить подачу інформації

упередженою, що суперечить етичним нормам журналістики (наприклад, «...перелякані школярі викликали поліцейських», «на замурзану ватагу звернули увагу місцеві...»). На другому місці найпоширеніших помилок журналістів – використання маніпулятивних прийомів впливу на свідомість читача. Серед них: 1. Навішування ярликів засобами масової інформації (напр., «горе-матір прожила там 4 доби...», «безхатко став жертвою розваг...»). 2. Вживання різновидів злого гумору (напр., заголовок до сюжету, де мати побила місячного сина називається «Мамина турбота»). Третє порушення, яким грішать журналісти «ТСН – це емоційне інтонування в сюжетах про домашнє насильство, що спотворює нейтральне подання інформації (напр., сюжет від 14.10 «Мамина турбота»).

Тема людей з інвалідністю має великий інтерес журналістів ПАТ «НСТУ», у порівнянні із домашнім насиллям, і складає 86% від всіх соціальних тем (які ми аналізуємо) на телеканалі. Більшість повідомлень мають негативну тональність – 50%, позитивну – 29%, нейтральну – 7%. На ТРК «Студія 1+1» відсоток матеріалів про людей з інвалідністю складає – 27%. Більшість сюжетів мають нейтральну тональність – 11%, порівно позитивна і негативна – по 7%.

Тема людей з інвалідністю має найнижчий рівень мови ворожнечі серед проаналізованих. В трьох сюжетах «Новин» і одному в «ТСН» були порушення статті 15 Професійного кодексу журналіста, де говориться, що журналіст повинен утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних вад чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики.

Про людей, які схильні до цькування на загальнонаціональних телеканалах згадують рідше, ніж про людей з інвалідністю. На ТРК «Студія 1+1» – 26%, в ПАТ «НСТУ» – жодного повідомлення. Більшість сюжетів «ТСН» мають негативну тональність – 19%, нейтральну – 4%. До негативних повідомлень відносяться матеріали в яких висвітлюються безпосередньо випадки булінгу, транслюючи відео насильницького характеру, до нейтральних – одне повідомлення про моду на косплей, де батьків застерігають про можливі наслідки.

Загальний рівень мови ворожнечі в матеріалах про булінг складає 7% від всіх сюжетів про соціально вразливі групи населення на ТРК «Студія 1+1». В двох з шести повідомлень журналісти вдаються до мови ворожнечі, використовуючи емоційно-суб'єктивні оцінки (напр., «...добивають ногами і вихваляються»), маніпулятивні прийоми впливу на свідомість читача, серед яких навішування ярликів та розподіл на «своїх» і «чужих» (напр., «Згряя підлітків витягли одну із дівчат на вулицю, після чого жорстоко відлущували, а з часом жертвою стала і інша неповнолітня»). Також була порушена рекомендація від Нацради, щодо розголошення даних, які дають можливість ідентифікувати особу, яка постраждала/завдала чи була спостерігачем цькування.

Тема безхатченків також є досить актуальною і обговорюваною в ЗМІ. В «ТСН» вона складає 11% від загальної кількості повідомлень про соціально вразливі категорії людей. І за тональністю 7% – негативна, 4% – позитивна. Мова ворожнечі застосовується лише в одному повідомленні, щодо використання емоційно-суб'єктивних оцінок (напр., «підлітки, заради розваги, до смерті забили безпритульного») та маніпулятивного прийому впливу на свідомість читача – навішування ярликів засобами масової інформації (напр., «безхатко став жертвою розваг 12-річних хлопців»). В «Новинах» темі безхатченків виділилося 14%, серед яких 7% має нейтральний тон і 7% – позитивний. В цих матеріалах мова ворожнечі не застосовується.

Тож провівши аналіз двох загальнонаціональних медіа на предмет подачі журналістських матеріалів на українському телебаченні під час висвітлення соціальної проблематики та прийомів використання мови ворожнечі, можна визначити загальний рейтинг порушень. На першому місці ТРК «Студія 1+1» – 52%, на другому місці – ПАТ «НСТУ» – 36%. Загальний рівень порушень складає 46%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. «Екологія мови» в контексті проблеми розмаїття культур і ЗМІ. СЄІР, “Айва Плюс ЛТД”, 2008. 52 с.
2. Азін В.О., Байда Л.Ю., Госс Н. та ін. Нічого для нас без нас : посібник з інклюзивного прийняття рішень для громадських організацій людей з інвалідністю. Київ : Ленвіт, 2015. 96 с.
3. Артамонова І. С. Професіоналізм журналіста: трансформація поняття. *Наукові записки Інституту журналістики* / за ред. В. В. Різуна. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2008. С. 18-22.
4. Байчурина А. И. Тематика социальной направленности в СМИ. *Контентус*, 2015. №. 12. С. 62-68.
5. Бакальчук В. О. Суспільно-політичний вимір протидії мові ворожнечі (нетерпимості) в Україні. URL : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/mova-8e1e2.pdf> (дата звернення: 15.09.2019)
6. Баутина П. В. Способы конструирования социальных проблем в журналистике. *Вестник Воронежского государственного университета*. 2014. №. 2. С. 99-105.
7. Бондаренко Т. Толерантність vs ненависть. Підсумки аналізу українських онлайн-видань на наявність мови ворожнечі. URL : <https://bit.ly/2Pu0Jw2> (дата звернення: 15.09.2019).
8. Бухлатий О. Є. Свобода слова та правові аспекти посилення відповідальності за перешкоджання професійній діяльності журналіста. *Стратегічні пріоритети*. 2014. №1. С. 10-17.
9. Вайшенбарг З. Новина журналістика: стандарти якості журналістської практики: навч. посібник / у співпраці з Ракерс Ю.; пер. В. Климченко, А. Баканова. Київ : Акадія Укр. Преси : Центр вільн. преси, 2004. 264 с.

10. Вебер А. Навчальний посібник з проблематики «мови ненависті» / за заг. ред. О. М. Павліченка. Київ : Тютюкін, 2010. 96 с.
11. Верховский А. Введение : Язык мой... Проблема этнической и религиозной нетерпимости в российских СМИ. Москва : Центр «Панорама», 2002. 199 с.
12. Виртосу І. Як розповідати про людей з інвалідністю: поради для журналістів. URL: <https://bit.ly/352m0R5> (дата звернення 25.09.2019).
13. Ворошилов В. В. Право и этика в журналистике : курс лекций. Санкт-Петербург : Изд-во В. А. Михайлова, 2004. 160 с.
14. Глушко А. В. Етичні аспекти дизайну друкованих та електронних ЗМІ. *Держава та регіони*. 2013. № 2. С. 122-125
15. Горчинська О. Десять порад для журналістів, які висвітлюють тему насильства. URL : <https://bit.ly/341NDZk> (дата звернення: 15.09.2019).
16. Гоян О. Я. Основи радіожурналістики і радіо менеджменту: підруч. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за напрямом «Журналістика». Вид. 3-тє, допов. Київ: Київський університет, 2008. 272 с.
17. Дж. Мак-Манус. Як розрізнити соціально відповідальну і безвідповідальну журналістику. Медіаграмотність. Інтернет-видання [сайт]. URL : <https://bit.ly/2PonXkq> (дата звернення: 15.09.2019).
18. Дзялошинский И. Журналистика соучастия. Как сделать СМИ полезные людям. Москва : Престиж, 2006. 104 с.
19. Дуцик Д. Р. «Мова ворожнечі» в дискурсі українських медіа. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління*: зб. наук. пр. Дон. держ. ун-ту упр. Сер. «Соціологія. 2012. Т. XIII, Вип. 217. С. 112-118.
20. Дяченко М. Розвиток творчої особистості в контексті формування професійної компетентності майбутнього журналіста у процесі професійної підготовки. URL: http://www.asconf.com/eng/archive_view/474 (дата звернення: 25.09.2019).

21. Евстафьева А. В. О некоторых лингвистических маркерах «Языка вражды» в манипулятивных приемах в средствах массовой информации. *Вестник Башкирского ун-та*. 2008. №4. С. 994-996.

22. Етика в редакційному повсякденні / наук. редагування : Валерій Іванов / Німецька пресова рада. Київ : Акад. Української преси: «К.І.С.» : Фонд Фрідріха Науманна «За свободу», 2010. 232 с.

23. Журналістська етика в контексті етики загальної. URL : <https://cutt.ly/re7yZjJ> (дата звернення: 15.09.2019).

24. Журналістська етика: конспект лекцій / уклад. Л. Є. Василик. Чернівці: Рута, 2007. 96 с.

25. Загальна декларація прав людини: Закон України від 10.12.1948 р. 995_015. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_015?lang=uk (дата звернення 19.09.2019).

26. Закусило М. «1+1» змінив структуру власності перед націоналізацією «Приватбанку», а «Інтер» більше не належить Світлані Плужніковій. URL : <https://bit.ly/2Ys2gUF> (дата звернення: 24.09.2019).

27. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості : навч. посібник. Львів : ПАІС, 2000. 180 с.

28. Інформування населення про соціальні та реабілітаційні послуги: методичний посібник / авт. кол: Тетяна Семигіна, Ганна Коришова, Олена Іванова. Київ: К.І.С., 2013. 104 с.

29. Казаков Ю. В. Профессиональная этика журналиста: документы и справ. материалы. Москва : Галерея, 2002. 472 с.

30. Капелюшний А. Мовна компетентність телевізійних журналістів у їхніх прямоефірних виступах. ВІСНИК ЛЬВІВ. УН-ТУ. Серія журн. 2011. Вип. 34. С. 226–230. URL : <https://bit.ly/2DXZT2r> (дата звернення: 20.09.2019).

31. Карпенко В. О. Журналістика: основи професійної комунікації: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., що навч. за спец. «Журналістика». Київ: Нора-прінт, 2002. 348 с.

32. Ким М. Н. Журналістика: методологія професійного творчества. Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., 2004. 496 с.

33. Кодекс етики українського журналіста. URL : <http://nsju.org/page/196> (дата звернення: 20.09.2019).

34. Кожевникова Г. В. Язык вражды : типология ошибок журналиста. *Прикладная конфликтология для журналистов*. Москва : Права человека, 2006. С. 95–105.

35. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 20.09.2019).

36. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. 254к/96-ВР. URL : <https://bit.ly/2LwUMdS> (дата звернення: 20.09.2019).

37. Корконосенко Г. С. Правовая и этическая культура журналиста. URL : <http://evartist.narod.ru/text5/65.htm> (дата звернення: 15.09.2019).

38. Корню Д. Етика засобів масової інформації. Київ: К.І.С., 2004. 130 с.

39. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.09.2019).

40. Кроз М. В. Экспертная оценка материалов, направленных на возбуждение вражды и ненависти. *Цена ненависти* : сб. статей / сост.: А. Верховский. Москва : Центр «Сова», 2005. С. 75-92.

41. Ліскович М., Сауляк С. Кому належать українські телеканали. URL : <https://bit.ly/2sZPpNX> (дата звернення: 10.10.2019).

42. Мова ворожнечі та ЗМІ: міжнародні стандарти та підходи / за ред. О. Бондаренко, М. Буткевича, І. Федорович. Київ : б. в., 2015. 64 с.
43. Мова ворожнечі у ЗМІ: якою вона буває та до чого призводить. URL : <https://bit.ly/351FF3R> (дата звернення: 20.09.2019).
44. Мова ворожнечі: які висловлювання не можна поширювати в ЗМІ. URL: <https://bit.ly/35edlek> (дата звернення: 20.09.2019).
45. Національна суспільна телерадіокомпанія України. URL : <https://bit.ly/38hWIAC> (дата звернення: 10.10.2019).
46. Основы творческой деятельности журналиста : учеб. для студентов вузов, обуч-ся по спец-и «Журналистика». Санкт-Петербург : Знание, 2000. 271 с.
47. Павлюк П. А. Практическая журналистика : учеб. для фак. журналистики. Одесса : ХГЭУ, 2002. 142 с.
48. Петрушка А. Спеціальні знання в структурі компетентності фахівців у мас-медійній діяльності як вияв конвергенції. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2014. Т. 56. С. 234-239. URL : file:///C:/Users/Asus/Downloads/Nzizh_2014_56_47.pdf (дата звернення 15.09.2019).
49. Пономаренко Л. Г. Гуманізм як принцип журналістики в сучасному інформаційному суспільстві. *Держава та регіони*. 2010. № 1. С. 91-94.
50. Права людини та мас-медіа в Україні : збірник конспектів лекцій / за ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. 260 с. URL : <https://cutt.ly/9e7yCx9> (дата звернення: 19.09.2019)
51. Приступенко Т. Теорія журналістики : етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації: навч. посібн. Київ : Інститут журналістики, 2004. 375 с.
52. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-VIII> (дата звернення: 20.09.2019).

53. Про внесення змін до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей»: Закон України від 21.12.2010 р. N 2823-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2823-17> (дата звернення: 20.09.2019).

54. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23.09.1997 р. № 540/97-ВР. URL : <https://bit.ly/38mpjVA> (дата звернення: 20.09.2019).

55. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-XII. URL : <https://cutt.ly/je7u00j> (дата звернення: 20.09.2019).

56. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. N 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20160625> (дата звернення: 20.09.2019).

57. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII . URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19?lang=en> (дата звернення: 20.09.2019).

58. Про телебачення та радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12> (дата звернення: 20.09.2019).

59. Протасов В.Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства: вопросы и ответы. Москва : Новый Юрист, 1999. 240 с.

60. Прохоров Е. П. Введение в теорию журналистики : учеб. для вузов. Москва : Аспект Пресс, 2007. 352 с.

61. Прохоров Е. П., Пшеничный Г. М., Хруль В. М. Правовые и этические нормы в журналистике. Москва : Аспект Пресс, 2004. 224 с.

62. Пустовіт Ж. Актуальні проблеми прав і свобод людини і громадянина в Україні : навч. посіб. Київ : КНТ, 2009. 232 с.

63. Рабінович П., Хавронюк М. Права людини і громадянина : навч. посіб. Київ : Атіка, 2004. 464 с.

64. Рекомендації за результатами круглого столу «Булінг» від 14.08.2019 р. URL : https://www.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/Rekomendatsiyi_buling.pdf (дата звернення: 20.09.2019).

65. Савин И., Терещенко И., Морозли А., Степаненко П. и др. Толерантная журналистика. 2013, 58 с. URL : <https://bit.ly/2s95fVK> (дата звернення: 20.09.2019).

66. Сайт ПАТ «НСТУ». URL : <http://1tv.com.ua/news> (дата звернення: 15.10.2019).

67. Сайт телеканалу ТОВ «ТРК “Студія 1+1”». URL : <https://media.1plus1.ua/ru/media/channels/1plus1> (дата звернення: 15.10.2019)

68. Соха М. Не бачити в людині «бомжа». URL : https://ms.detector.media/ethics/standards/ne_bachiti_v_lyudini_bomzha/ (дата звернення: 20.09.2019).

69. Стеблина Н. Етика у сфері соціальних комунікацій (професійні стандарти у журналістиці, рекламі та PR): навч.-метод. посібн. Львів : ПАІС, 2014. 228 с.

70. Т. Семигіна, І. Зубець, Д. Богдан та ін. Медіа-іміджі ВІЛ/СНІДу в Україні: метод. посіб. до курсу. Київ : Києво-Могилянська академія, 2005. 124 с.

71. Федорчук В. Переднє слово. *Формування основ християнської моралі в процесі духовного відродження нації*: матеріали III Всеукраїнської міжконфесійної християнської науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. 2010. С. 9–12.

72. Федотов М. А. Правовые основы журналистики. Москва : ИМПЭ им. А. С. Грибоедова, Гуманитарный издат. Центр Владос, 2002. 431 с.

73. Чемерис І. Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань: автореф. дис. канд. пед.

наук: 13.00.04 / Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. Київ, 2008. С. 213-244

74. Шелюх О. М., Шелюх Ю. Є. Деструктивний вплив нових медіа на сучасну молодь. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті : досвід, проблеми, перспективи*. 2012. №. 2. С. 221-225.

75. Язык вражды против общества / сост. А. Верховский. Москва : Центр «Сова», 2007. 259 с.

76. Янець Н. Територичні запитання про вразливі групи населення: особливості медіатеми. *Права людини та мас-медіа в Україні : збірник конспектів лекцій / за ред. Виртосу І., Шендеровського К.* Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. С. 215-224.

SUMMARY

Sapa D. M. Compliance to Legal and Ethical Standards in Journalistic Materials on Ukrainian Television. Zaporizhzhia, 2019. 78 p.

The purpose of this paper is to monitor adherence to legal and ethical standards in media content in Ukrainian television broadcasting. Tasks: 1. To research special features of ethical and legal culture in journalistic activities; 2. To define the notion «language of hatred» in the context of journalism; 3. To analyze nightly newscast of *TV Broadcasting Company «Studio 1+1» LLC* and «*National Public Broadcasting Company of Ukraine» PJSC* as for adherence to ethical and legal standards of journalism and presence of a language of hatred concerning domestic violence, bullying, disabled persons and homeless people.

Subject of research: nightly newscast of *TV Broadcasting Company «Studio 1+1» LLC* («TSN») and «*National Public Broadcasting Company of Ukraine» PJSC* («News») within the period from 1 till 31 October 2019. Scope of research: peculiarities of journalistic material presentation in Ukrainian television broadcasting while giving coverage to social problematics, techniques of using the language of hatred by journalists. Methods: analysis, monitoring, comparison, content analysis.

Results. Having performed a one-month analysis of nightly newscast of two broadcasting companies (*TV Broadcasting Company «Studio 1+1» LLC* and «*National Public Broadcasting Company of Ukraine» PJSC*) as for presentation of journalist materials in Ukrainian television broadcasting while giving coverage to social problematics and techniques of using language of hatred, we can determine a total rating of non-adherence. *TV Broadcasting Company «Studio 1+1» LLC* ranks number 1 with 52%, «*National Public Broadcasting Company of Ukraine» PJSC* ranks number 2 with 36%. Total level of non-adherence makes 46%.

Key words: hate speech, standards, ethics, law, stereotypes, stigma, television.

Декларація

академічної доброчесності

здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я _____, студент(ка) _____ курсу, форми навчання _____, факультету _____, спеціальність _____, адреса електронної пошти _____, підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «_____»

_____» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомена;

заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) _____